

ARGIA

INTERNETEK SORTZEN
DUEN KUTSADURA

Birtuala ez den zaborra

#2.689 | 2020 / 06 / 07 | 3,90 €

**"Bizitza ez da
merkantzia"**

24 | OSCAR GARCÍA JURADO

**"Komeni zena
egin genuen"**

28 | DOLORS BASSA I COLL

**Gose greban
zendu diren
musikari turkiarrak**

31 | GRUP YORUM

#Piztulrratia

euskara, komunitatea, Iruñerria

Bazkidetu!
9 € hilean

**Euskararen
uhinak Iruñerri
osora eramaten
segitzeko**

**Komunitatearen
komunikabidea
izaten jarraitzeko**

948 17 01 51
euskalerriairratia.eus/bazkidetza

euskalerriairratia^{•eus}

Panorama

- 04 | ASTEKO ARGAZKIA
- 06 | AKTUALITATEA
- 07 | HUMANITATEAREN
UNE GORENAK
- 07 | EZ HANKA EZ BURU
- 08 | EKONOMIAREN TALAIAN

AZALEKO ARGAZKIA:
JACK MAGUIRE

Iritziak

- 19 | ASIER BLAS
- 20 | BEA SALABERRI
- 21 | ANE LABAKA
- 21 | EDU ZELAIETA
- 22 | GORKA MORENO

SAILEN GOIBURUETAKO ILUSTRATIOAK:
CLIPART COURTESY FCIT

Finkoak

- 40 | ARGIA KOMUNITATEA
- 41 | DENBORAREN MAKINA
- 42 | BIZI BARATZEA
- 48 | KULTUR-KRITIKAK
- 50 | ZUZENENKO EMANALDIA
- 51 | DENBORA-PASAK
- 52 | ARGÍ-KONTA:
AROA HUARTE
- 54 | BERANDUEGI

DANI BLANCO

24 | OSCAR GARCÍA JURADO
ekonomialariak azaldu du beste pandemia aitzakia hartuta beste iruzur baten aurrean egon gaitzkeela. Milioika pertsona "botatzeko modukoak" bailiran tratatuko dituela kapitalismoak eta horiek guztiak aukera bat direla ekonomia sozial eraldatzailearentzat. Beste ekonomia baterako kontzeptuak eta oinarriak planteatu ditu.

Elkarrizketak eta erreportajeak

10 | NET HURBIL
Internet erabiltzeak hegazkinen joan-etorriek baino 1,5 gehiago kutsatzen du
Jenofa Berhokoirigoin

14 | LAURA MUELAS DE AYALA
"Kontua ez da iraultza egitea ala dantzatzea, dantzatzea bera da iraultzailea"
Miren Artetxe

28 | POLITIKA | DOLORS BASSA
"Emakumea eta gaizkilea izatea modu bikoitzean kriminalizatzen du gizarteak"
Saioa Baleztena

31 | NAZIOARTEA
Gose greban hil diren musikari turkiarren ondarea
Maria Ortega

34 | HEZKUNTZA
Hamaiketakoan ere ikasten da
Mikel Garcia

36 | NAZIOARTEA | AITOR ESTEBAN
"Euskara hizkuntza gutxitua da, eta lakota askoz gutxituagoa"
Miel A. Elustondo

38 | BIOANIZTASUNA
Euskal Herriko musker bat British Museumean
Iñaki Sanz-Azkue

44 | KULTURA
Okene Abregorekin
Xabier Burgaño

Jabetza

Komunikazio Biziagoa
S.A.L. Ametzagaña Taldeko partaidea
Lehendakaria
Bego Zuza
Erredakzioa
Amaia Lekunberri, Axier Lopez, Eneritz Arzallus, Estitxu Eizaguirre, Gorka Bereziartua, Jenofa Berhokoirigoin, Jon Torner, Lander Arbelaiz, Maria Ortega, Mikel Asurmendi, Mikel Garcia, Onintza Irureta, Pello Zubiria, Urko Apaolaza, Xabier Letona, Zigor Oleaga
Diseinua
Maitane Gartzandia
Argazkilaria
Dani Blanco
Produktzioa eta inprimaketa
Antza S.A.L.
Administrazioa:
Jone Arzallus, Mari Karmen Loarte
Salmenta
Idoia Arregi, Karlos Olasolo, Olatz Korta
Idazkaritza
Aloña Sorraluze, Bego Zuza
Web garapena
Asier Iturralde
Informatika
Iametzta Interaktiboa, S.L.

Lege gordailua

SS 837-2012
ISSN
0213-909X
Batzorde parekidea
72562 E

GUREKIN HARREMANETAN JARTZEKO

Posta elektronikoa
komertzial@argia.eus
harpide@argia.eus

Telefonoa
943371545

Gipuzkoa
Industrialdea, 15. 20160 Lasarte-Oria
Lapurdí, Nafarroa Beherea eta Zuberoa
Xalbardin baita. 64122 Urruña
Nafarroa
Gazteluko Plaza 44, 3. eskuina
31001 Iruñea

Ametzagaiña taldeko kidea da ARGIA honako enprekin batera:

antza
KOMUNIKAZIO GRAFIKOA

iametzta
interaktiboa

ADUR software productions

Doan eta libre

ARGIAko edukiak kopiatu, moldatu, zabaltu eta argitaratu ditzakezu, gure egilek aitortu eta baldintza beretan eginez gero. Are gehiago, gure edukiak ahalik eta gehien zabaltzea nahi dugu.

Lizentzia hau soilik ARGIAren edukientzat da baliagarria, baliteke beste testu eta argazki batzuek lizentzia hau ez izatea.

EKONOMIA SOZIAL ERALDATZAILEAREN
SAREKO KIDE GARA

ARGIA HIZKUNTZA POLITIKARAKO
SAILBURUORDEZAK DIRUZ LAGUNTZEN DU:

EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO

KULTURA ETA HIZKUNTZA
POLITIKA SAILA

A photograph of a protest crowd. In the foreground, a woman with dark hair in a red tank top looks upwards. To her right, a man wears a white face mask and a blue plaid shirt over a white tank top. Several other people in the background have their hands raised in the air. One person's arm has a tattoo of a bicycle. Another person holds up a small jar. The background shows trees and a cloudy sky.

ITOLARRIAN

AEBetako polizia batek hil du pertsona bat atxiloteta batean. Bat gehiago. Minneapolis hiriko erdigunean, kalean, egun argiz, kamera aurrean eta lekukoen protesta artean. Beste hiru poliziaren begiradapean. Alferrika-koak 46 urteko George Floyden "ezin dut arnasa hartu" oihuak, Derek Chauvin poliziaren belauna lepoan zuela. Ito arte. Boterekeriaren bertsio gordinena. Baina harago doa. Enegarren kasua baita, hildakoa herritar beltza eta hiltzailea zuria eta plakaduna. Protestak eta suak hartu dute kalea. Arrazakeria sorreratik DNAn daraman herrialdean. Itolarrian den munduko indar hegemonikoan.

MOTZEAN

Eusko Jaurlaritzak Espainiako Gobernuari idatziz eskatu dio EAEkoak diren preso guztiak bertako kartzeletara ekartzeko. 327 preso izango lirarteke, Eusko Legebiltzarrak egindako txostenaren arabera.

Amnistiaren Aldeko Mugimenduak deituta, ehunka manifestari batu dira asteburuan gose greban den Patxi Ruiz presoaren aldeko mobilizazio egunean.

Espainiako Gobernuak bi urteko lan-baimena emango die COVID-19an nekazaritzan aritu diren migratzaileei.

COVID-19ak kutsaturikoen kateari jarraipena egiteko erabiltzen diren aplikazioek pribatutasun eta datuen babeserako eskubideekin talka egiten dutela ohartarazi du Europar Batasunak. EBko ia herrialde guztiek erabiltzen dute teknologia hau.

Costa Rica da sexu berekoen arteko ezkontza legeztatu duen Erdialdeko Amerikako lehen herrialdea.

Bilboko udaltzainei euskaraz egiteko eskatzeagatik Arkaitz Zarragari jarri zioten 900 euroko isuna bertan behera utzi du epaileak. Epaia gaztelania hutsean eman diote.

ECUADOR ETXEA

DSBEaren murrizketen aurkako protesta bat Eusko Jaurlaritzaren Bizkaiko Ordezkaritzaren aiteetan.

Hego Euskal Herriko gutxieneko errentetan aldaketak

ARGIA

Espainiako Gobernuak onartu duen bizitzeko gutxieneko diru-sarrerara 460-1.000 euro artekoa izango da familia bakoitzarentzat. Hego Euskal Herrian, gutxieneko errenta horren osagarri izatera igaroko dira EAEko Diru Sarrerak Bermatzeko Errenta (DSBE) eta Nafarroako errenta bermatua.

Espainiako Ministroen Kontseiluak maiatza bukaeran onartu du muturreko pobrezian dauden herritarrentzat gutxieneko errenta. 850.000 familiari lagunduko die, gutxieneko 461 euroko diru sari bat bermatuz. Helburu du muturreko pobrezian dauden familien %80ri eta guraso bakarra duten eta egoera zaurgarrian dauden %90ari laguntzea.

HEGO EUSKAL HERRIKO ERRENTEKIN BATERAGARRIA

Espainiatik datorren diru sarrerara bateragarria izango da EAEn eta Nafarroan lehen-dik existitzen diren gutxieneko errentekin. Gizarte Segurantzaren bidez jasotako gutxieneko errenta izango da aurrerantzean oinarri, eta horren osagarri izatera pasako dira Nafarroako errenta bermatua eta DSBE. Osagarriak, Espainiako Gobernuak onartu duen gutxieneko errenta baxuagoa delako, Espainian bizitzaren kostua ez baita Euskal Herrian bezain altua.

Espainiako Gobernuak bizitzeko gutxieneko diru-sarrerara onetsi izanak ez du eraginik izango gaur egun Araba, Bizkaia eta Gipuzkoan diru-sarrerak bermatzeko errenta jasotzen dutenengan, ez eta etorkizunean errenta horretara jo dezaketenen gan ere, Beatriz Artolazabal Eusko Jaurlaritzako Enplegu eta Gizarte Politiketako sailburuak azaldu duenez. DSBE errenta ez duten eta gutxieneko diru-sarrerara jasotzeko baldintzak betetzen dituzten herritarrek Lanbidera jo beharko dute ekainaren 15etik aurrera laguntza eskatzeko.

Oinarritzko errenten zati handiena Espainiako Gobernuak ordainduko du aurrerantzean.

HUMANITATEAREN UNE GORENAK

Agur unibertsitateari

ARITZ GALARRAGA

Ikasturtea bukatzeaz da. Ez nahiko genukeen bezala, noski: abentura kitzikagarri gisa hasi zena –benetan, ez nuen uste inoiz Euskal Herriko Unibertsitatean irakasle izatera iritsiko nintzenik–, akitzen ari da, arin esateko, nahasmenduan. Pandemiaren erruz, bistan da, bestela esperientzia izaten ari baitzen gogobetegarria. Eta pentsatu nahi nuke azken asteotakoa izan dela salbuespena, baina ez ote digun begien bistan jarri dagoeneko bestela bezala gertatzen ari, eta, erremediorik jar-tzen ez badiogu, etorkizun hurbilean gertatuko dena.

Esplika nadin: birusa zabaltzen hasi zenean, gehienok beza-la, lantokira joateari utzi eta etxetik hasi ginen, halamoduz, ez baixeuden horretarako prestatuta –ez pedagogikoki, ez batez ere psikologikoki–. Ikasgela batean berrogeita hamar lagun biltzetik, pasa ginen, ikasle-irakasle on arteko zubi bakar, or-denagailua erabiltzera. Eta, zer nahi duzue esatea, ez da gauza bera. Aurrez aurrekoak ematen dio zentzua irakaskuntzari, el-karreraginarik, ikasleei begietara begiratu eta haien aurpegietan konplizitate keinuak igartzeak, gaitzespenekoak –ados, gehie-netan gaitzespenekoak–. Egoera honek zerbait erakutsi badit da plataforma digital bakar batek ere ezin duela ikasgela batean gertatzen dena ordezkatu. Pentsamendua elkarriketan osatzen baita, bestearekiko topaketan. Ez dadila otoi normaltasun bilaka azken asteotan salbuespeneko izan den zera birtual hau.

Baina agian beranduegi gabilta. Agian ezagutzarako gune behar lukeena jolas-parke bilakatu da jada. Inteligentzia, kriti-ka, desadostasunerako plaza behar lukeena, dibertitzeko leku. Ekintza intelektual eta politikorako foku, tituluak banatzeko makina. Agian ezin itzulizkoak dira Jordi Llovet irakasleak *Adéu a la universitat* lanean esaten dituenak. Auskalo itzuliko ote garen unibertsitateari. Auskalo itzultzen garenean uniber-tsitateari ba ote dagoen ere. ●

EZ HANKA EZ BURU

ADUR LARREA

www.adurlarrea.com

"AHT-REN OBRAK BEREHALA ETETEA ESKATZEN DUGU"

"ORAIN ARDURA" EKIMENA

"AHTren obrak berehala etetea eta bere proiektu berriak bertan behera uztea eskatzen dugu. Egun daukagun ohiko tren sarea mantentzearen eta hobetzearen alde egiten dugu. Eta bideratu dadila AHTko inbertsio ekonomikoa premia-koak diren alorretara: nahikoa langile eta baliabide dituen osasun publiko bat; adinekoen, mendekoen eta hauek zaintzen dituzten pertsonen zaintza; pentsio duinak; oinarritzeko diru sarrerak guztiontzako; kalitatezko hezkuntza publikoa..." **2020/05/26**

EKONOMIAREN TALAIAN

Etorkinek jasotzen dutena baino gehiago ematen dute

JUAN MARI ARREGI

Zenbait herritarrek uste du gure herrialdean etorkinek ematen dutena baino askoz gehiago jasotzen dutela, eta ez dira gutxi zerbitzu publikoak jasotzen dituztelako kezkatzen direnak (etxebizitza, gizarte-prestazioak, osasungintza...). Tamalez, berdin pentsatuko dute Espainiako Gobernuak martxan jarriko duen Bizitzeko Gutxieneko Diru-sarrerarekin. Datu erreal eta ofizialek, ordea, pertzepzio horiek gezurtatzen dituzte. Etorkinek jasotzen dutena baino ekarpen handiagoa egiten dute.

Hori da Ikuspegi Immigrazioaren Euskal Behatokiak dioena; immigrazioak Araban, Bizkaian eta Gipuzkoan duen eragina aztertzen erakunde honek. 2018an BPGari egindako ekarpen ekonomikoaren eta gastuaren arteko harremanari buruzko ikerketa argitaratu berri du. Txostenak erakusten du administrazio publikoek eskainitako dirua, 750 milioi euro ingurukoa, etorkinek euskal ekonomiari ematen dioten injezio ekonomikoa (1.525 milioi euro) baino txikiagoa dela, hau da, EAEko BPGaren % 2,06. Beraz, atzerritar jatorriko euskal biztanleek altxor publikotik jasotzen dutenaren ia bikoitza ematen diote erkidegoari.

Ondorioz, eta datu ofizial horien argitan, komeniko litzateke kolektibo horren inguruan dauden estereotipoak haustea, ez baita ez diruz lagundua ez altxor publikoaren mendekoa. Eta, gainera, aitortu eta eskertu egin beharko genieke gure ekonomiari eta ongizateari egindako ekarpena, baita gizarte-segurantzian egindako kotizazioengatik gure pentsioei eusten dietela ere.

Horrek guztiak lagundu beharko luke, halaber, denon arteko bizikidetzaren humanoa, soziala eta kulturala hobetzen. Hemen lan egin eta bizi dira, eta beraz, euskaldunak eta herri honetakoak dira. Eskubide guztiekin. ●

ANALISIA

Nondik hasi eskola birpentsatzen?

DANI BLANCO

MIKEL GARCIA IDIAKEZ

Hezkuntza komunitateak online i(ra)kaskuntzan murgildu behar izan duela-rik, agerian geratu da zer botatzen dugun faltan aurrez aurreko eskoletatik eta zer igaro den bigarren mailako izatera. Izan daitezela faltan bota ditugun horiek hemendik aurrera nahi dugun eskolaren lehentasun.

Faltan bota ditugu, adibidez, harremanak: eskola ere badelako lezio eta lezio artean dagoen bizitza hori guztia, ikastetxean sortzen den ekosistema berezia. Ikaskideak, lagunak, lagun ez ditugunak, kitzikatzen gaituztenak eta amorratzen ditugunak, sozializazioa, emozioen kudeaketa, jolasa, eztabaida –klasean nahiz patioan–, taldean egiten diren lanak, ikaskidea laguntzea... Horren gestioa jarri beharko litzateke lehen planoan.

Bereziki egoera sozioekonomiko okerragoan daudenek, premia bereziko ikasleek, online hezkuntzatik deskonektatu direnek... ikastetxeen zaintza funtzioa bota dute faltan. Bai, zaintzaile dira ikastetxeak, baina ez gurasoak lanera joateko haurren apar-kaleku, arreta pertsonalizaturako eta heziketa humanoagoa garatzeko aukera ematen duten zentroak baizik. Haur eta gazteen behar, kezka eta ongizatea kontuan hartzen ez dituen heziketak, nora garamatza? Duen garrantzia eman diezaiogun helburu honi, ikasleei behar bezalako arreta bermatzeko ratioak txikituz, besteak beste.

“Pandemiak ez dezala ikaslerik atzean utzi” izan da politikariei entzun dieguna. Baina eta pandemiatik kanpo? Lehentasuna al dira ikasle zaurgarrienak, errefortzua behar dutenak, ala hain juxtu beraiek dira eskola-porrotera konde-natzen ditugun ahaztuak? Ikasleen arteko arrakala sozioekonomikoa agerian utzi du online hezkuntzak, baina arrakala horretan oinarritutako ikasleen segregazio eta ghetifikazioa ez da berria, eta asmoa benetan baldin bada denek aurrera egi-tea –bakoitzak bere neurrian–, ikasgela eta ikastetxe orekatuagoak lortzea izan beharko luke administrazioen lehentasun.

Guraso erdaldunak dituzten etxe ugarian, seme-alabek euskara bota dute faltan. Belaunaldi berriak euskalduntzen eta euskaraz aritzeko giroa sortzen funtzio ezin-besteakoa du eskolak, hori ere jarri dezagun zerrendan. Eta etxean konfinaturik, aire zabala bota dugu faltan: zergatik ez eman klaseak aire zabalean, ahal den heinean? Ikasleen osasunean, motibazioan eta garapen psikosozial eta emozionalean eragin baikorra du aire zabalak, zer esanik ez naturaz inguratutako eremua bada.

Kontrara, zer bihurtu da bigarren mailako garai bereziotan? Bada, orain arte eskolaren funtzio nagusi izan den helburu akademiko hutsa. Edukiz beteriko curriculum amaigabeen orde, curriculum murriztago eta malguagoen alde egin dezagun, jorratzen diren gai, lan eta proiektuetan sakontzeko aukera emango dutenak, aurretik aipaturiko puntuetan indarra jartzea ahalbidetuko dutenak. Balia-tu dezagun egoera ebaluazio eredu berri bati ekiteko, azterketa klasikotik alde egin eta ikasleak ezagutzak eta konpetentziak barneratu dituela frogatuko duen ebaluazio zentzuzkoago baten bidean. ●

BESTE GENOZIDIO BAT AMAZONIAN

BRASIL. Brasilgo jatorrizko herrien defentsarako erakunde batek egindako txostenaren arabera, "larritzeko moduko" heriotza kopurua izaten ari da Amazonia barrualdeko jendeen artean koronabirusagatik, "urteetako utzikeria publikoaren" ondorioz. Brasilen bizi diren 900.000 indigenen artean Covid-19ak eragindako heriotza %12,6koa da kutsatu bakoitzeko, aldiz Brasilgo batez bestekoa %6,4 da. Jair Bolsonaro presidentea oso oldarkor aritu da herri indigenen kontra gobernura iritsi zenetik.

ZAINTZA 600 euro

hileko, hori da Adunako Udalak zaintzarako emango dituen dirulaguntzak, COVID-19ak eragindako kalte ekonomikoak arintzeko bideratuko duen diruaren barruan. Eskolak eta eguneko zentroak itxi izanaren ondorioz umeak edo zaharrak zaintzeko kontratazioak egin edo lanaldia murriztu dutenei 600 euroko dirulaguntza emango die.

INFORMAZIO ESKUBIDEA. Euskal Herriko EIGE eta Nafarroako NAGE informatzaile grafikoek elkarretaratzeak egin dituzte, salatzeko Espainiako futbol Ligak asmoa agertu duela partidetan lan egiteko baimena bere argazkilari propioei edo klu-betakoei baino ez emateko.

ESPETXEKO BALDINTZAK. Julen Atxurra 61 urteko preso lekeitiarrak maiatzaren 13an buruko isuria izan zuen. Puerto-I kartzelako (Andaluzia) erizaindegian dago. Kezkatuta daude senideak, presoak etxetik urrun ego-teaz gain, isuriaren kasuan zenbat eta arina-ko ospitaleratu hobea delako.

KRISI MAHAIA. Eusko Jaurlaritzaren krisi mahaia herren gelditu da: LAB eta ELA ez dira gehiago joango. Jaurlaritzak sindikatu-ekin, enpresari-ekin elkarrekin eta beste eragileekin osatutako mahai sozioekonomikoa "propaganda hutsa" eta "kapitalaren interesea" dela diote bi sindikatuek.

Iñaki Arriola salatu dute 500 etxebizitza inbertsio funts bati saltzeagatik

ARGIA

Iñaki Arriolak Eusko Jaurlaritzan zuzentzen duen Etxebizitza sailak "iruzurra, prebrikazioa eta maula" delituak egin dituela uste du Gasteizko Etxebizitza Eskubidearen aldeko eta Gizarte Bazterkeriaren Aurkako Ekimenak. 500 etxebizitza saldu dizkio Vitalquillerrek Suediako Catella funtsari. Diru publikoz eraiki ziren etxebizitzak 2008an, babestutako alokairu-etxebizitza izan zitezkeen.

KUTXABANK ETA CATELLA

Gasteizko Guardiako Epaitegian aurkeztu dute salaketa. 2008an hasi ziren eraikitzen apirila honetan saldu diren etxebizitzak: "Babestutako alokairu-etxebizitzak izateko konpromiso-peak finantzaketa publikoarekin eraiki ziren". Orain Kutxabankek etxebizitzaren bere parte Catella inbertsio funts suediarri saldu dio.

HORMEN ATZEAN, PERTSONAK

Etxebizitza horietan bizi diren pertsonen kezka azaldu du ekimen herritarrak. Horietako asko "babesgabetasun egoeran" daudela adierazi dute, eta alokairuaren baldintzak aldatzekotan ordainketari aurre egiteko ezinean aurkitu daitezkeela.

INTERNET ERABILTZEAK HEGAZKINEN JOAN-ETORRIEK BAINO **1,5 ALDIZ GEHIAGO KUTSATZEN DU**

Izan lotura sozialak atxikitzeko edo lana segurtatzeko, internet ukan dugu bide preziatua konfinamendu garaian eta gutxiago ala gehiago, horrela izaten segitzen du deskonfinamenduan ere bai. Alta, hau ere arduratsuki eta modu neurtuan erabiltzea ezinbestekoa da, CO₂ isurketen %4a dakarrelako eta bost urtero bikoizten delako isurketa. Trantsizio ekologikorik ez da lortuko, birtuala eta immateriala dirudien sektore hori ez bada kontutan hartzen.

JENOFA BERTHOKOIRIGOIN

Konfinamendu garaian karbono dióxido (CO₂) emisioek azkarki behera egin dute –tartean, Txinan %30 jeitsi dira eta pandemiaren punturik zorrotzenezan %27raino apaldu dira Europako isuriak ere–. Apaltzearen %43 lurreko garraioei dagokio, %25 industriari, %19 elektrizitatearen ekoizpenari eta %10 hegazkingintzari. Klima aldaketa muga-tzeko ezinbestekoa den bilakaera ekarri digu koronabirusak, bizpahiru hilabete-rentzat bakarrik bada ere. Kalkulu zientifikoei segi, mundu mailako CO₂ isurketak %7az apalduko dira 2020an. Jakina, horrek ez du ondorio nabarmenik klima aldaketan: Parisko COP21 klima akordioak jarritako helburua betetzeko, hau da, munduko tenperatura 1,5 gradu baino gehiago ez igotzeko, urtero behar genuke gisa horretako murriztea eta hori 2030a arte.

Azkarki gora egin du orde sektore batek: interneten esparruak, sektore numerikoa ere deituak. Konfinamendu garaian, mundu mailako interneten erabilpena %70az emendatu da telekomu-

nikazioaren eta sare sozialen esparrua aztertzen dabilen Omdia egituraren arabera. Internetek duen kostu ekologikoa ia ez da aipatzen –Big Datako erraldoiek komunikazioaren gain geroz eta kontrol eta botere gehiago ukanki, nonbait ulertzen da isiltasuna; nor ariko litzateke klima hondamendiaren erdian *kutsatzaile naiz eta harro nago!* oihukatzen?–. Sektore horri begira jarri gara beraz, gure klik bakoitzak eragindakoa hobeki eza-gutzeko gisan.

“Kutsadura numerikoa” deitzen zaio interneten gabiltzala eragin kalte ekologiko multzoari. Munduko CO₂ isurketen %4 ondorioztatzen du interneten erabilpenak –konparaketa gisa, gure irudime-nean sektore kutsakor gisa sailkatutik dugun hegazkingintzak isurketen %1,5 ondorioztatzen du– (Bata eta bestea-rentzat, konfinamendua hasi aurreko datuak dira). Bai, telelanak, Whatsapp bidezko trukaketek, Facebooken jarri-tako erreakzioek zein emailen bidaltze eta jasotzeek azkarki kutsatzen dute eta hori ohartarazi behar da, klima la-

rrialdia saihesteko bidean. Hemendik 5 urtera %7,6koa izanen da internetek eragin CO₂ isurketen zatia eta logikaz ez bada aldatzen, gora egingo du urtez urte, 2030erako munduko biztanleria-ren %85 interneti konektaturik egonen delako –gaur egun %50 pasañok du in-ternet–. Lau urte guztiz bikoizten dira numerikoak eragin CO₂ isurketak. Baina zein heinetako eragina du maleziarik gabe egindako klik bakoitzak? Zerk era-giten du kutsadura alimale hori?

DATA CENTERS HANGAR KUTSAKORRAK

“Frantses bakoitzak batz bestean la-nerako 58 email jasotzen eta 33 bidal-tzen ditu. Bi hartzaileri 1 Mo pisuko 33 mezu bidaltzeak 180 kg CO₂ isurpena ondorioztatzen du, erran nahi baitu au-toz 1.000 kilometro kurritzearen heina”, Trantsizio Ekologikoaren Agentziaren arabera. Bidalitako 33 email horiek au-toz Bilbo-Baiona zazpi aldiz egitearen hein bereko kutsadura. Konparaketa gisa, sarean egindako bidalketa bakar

batek kontsumo apaleko anpoila baten ordu bateko kontsumoaren heina du.

Kontua da nahiz eta birtuala izan, nonbait metatu behar direla idatzita-koak, bideoak, argazkiak zein soinuak. Ordenagailuz eta zerbitzariez betetako *Data Center* deitu datu-prozesaketak guztiak. Energia jale handiak dira hangar gisako horiek, batetik tresneriak pizturik behar duelako izan etenik gabe eta gainera, hozketa sistema berezi baten beharra duelako tenperatura hotza mantentzeko -21 eta 23 gradu Celsius artean-, ordenagailu eta zerbitzarietan gain-beroketak sortutako arazoak ekiditeko. Hori horrela, mundu mailako hegazkingintza bezainbat kutsatzen dute hangar horiek. 2016ean demagun Erresuma Batuko elektrizitate kontsumoa baino handiagoa izan zen gune hauena. Internet herri bat balitz, energiaren kontsumoari begira jarritz, hirugarrena litzateke sailkapenean, Txina eta AEBak eta gero.

Orotara, 4.500 *data centers* dira munduan barna barreiatutik, *datacen-*

termap.com gunearen arabera eta alde ekonomikoaz gain, geopolitikoa ere dela argi geratzen da ikusirik gehienak AEBetan eta Europan direla kokaturik. Horietariko bi Euskal Herrian dira, bata

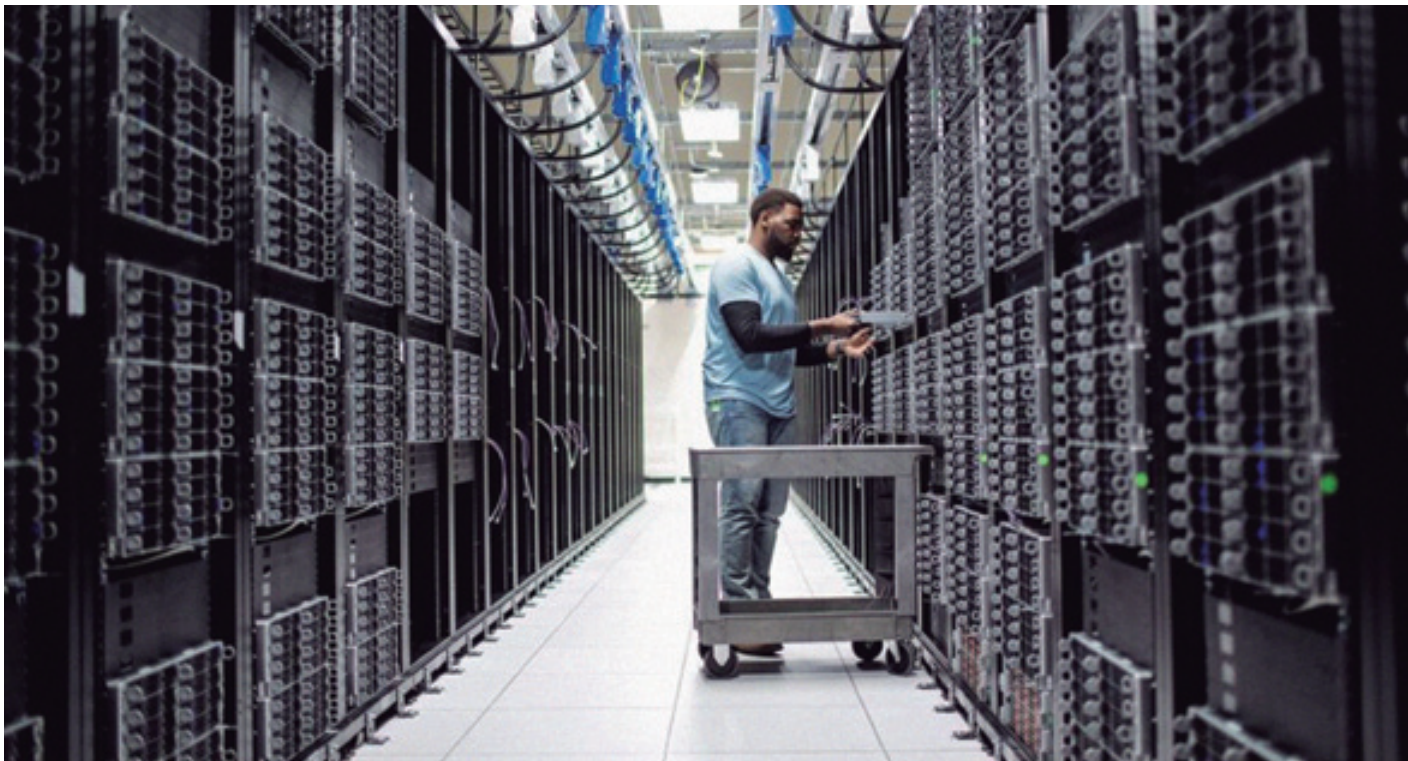
Internet herri bat balitz,
energiaren kontsumoari
begira jarritz,
hirugarrena litzateke
sailkapenean, Txina eta
AEBak eta gero

Basaurin eta bestea Donostian. Fun-tsean, iazko otsailean argiki erran zuen Bruno Le Maire Frantziako ekonomia ministroak “Europako *data centers*-en harrera lur” izan behar duela Frantziak, “burujabetza numerikoa delako jokoan”.

Konfinamendu garaiak beldurtu zituen guneen jabeak, bat-bateko internet kontsumoaren emendioari egokitu behar izan zutelako azpiegituren aldetik. Mundu mailako elektrizitate kontsumoaren %3 osatzen dute eta hemendik hamar urtera %10era igo behar luke. Energia horren iturriari begira jarritz gero, nahiko kezkarria da egoera: soilik %25 da energia berriztagarriez hornitua -%35 ikatzetik dator, %23 fracking-a gisako gas naturaletatik, %10 nuklearretik eta %3 petroliotik-.

KABLEAK, 1,3 MILIOI KILOMETROZ

Baina hori ez balitz aski bezala, gure *smartphone* eta ordenagailutik zentro horietara iristeko bidea ere da ingurumenarentzat kaltegarri. Internetek ondorioztatu elektrizitate kontsumoaren %40 da fase horretan kokatzen. Klik bakoitza garraiatzen dabilen auto baten parekoa da azkenean. Bideak ez dira ageri, baina hor dira ozeano eta lur azpian -%1 baino gutxiago da satellite bidez garraiatzen-.

448 kable dira munduan zehar, orotara 1,3 milioi kilometro. Guretik ere bat hasten da, Bilbotik zehazkiago: *Mareia* izenekoa, 2017rako Facebook eta Microsoftek eraikitakoa, mundu mailako indartsuena eta eraginkorra dena. AEBetako Virginia Beach eta Bizkaiko hiriburua lotzen ditu 6.400 kilometroko zuntz optiko kable honek.

Emendatuz doan interneten erabilpenari aurre egiteko, bide horien erakuntza ikaragarria da: 2016an 27.000 kilometro eraiki zituzten eta urte bat beranduago hiru aldiz gehiago. Datu asko dituen artikulua honi beste bat gehitu behar zaio bilakaeraz ohartarazteko: 1992an, egunero 100 Go ziren garraiatuak munduan; 2002an segundu bakarrean zen kantitate hori garraiatuak eta 2013an berriz 30.000 Go ziren segunduan bidaliak! *Data Center* eta kable horien instalazioak internetek eragindako CO₂ isurketen 55% osatzen dute. “Jende askok uste du sare horiek hodi ‘pasibo’ batzuk direla, baina ez da horrela, antenaz eta bideratzailez beterik dira” dio Anne-Cécile Orgerie ikertzaileak “*Numerikoa, funditze energetiko handia*” (*Numérique: le grand gâchis énergétique*) artikuluan.

Gure etxetik *Data Center* horietara egindako bideari begiraturik, tresneria gure esku artera heltzeko bideari ere so egin behar zaio, CO₂ isurketen beste

%45aren iturria delako. Eguneroko objektu bihurtu zaizkigun baita diren lehengai mineralen zerrenda luzea da: samarioa, gadolinioa, disprosioa, litioa, germanioa... “Geroz eta metal gehiago dira erabiltzen tresnen ekoizpenerako, 45 orotara, baina kantitate biziki txikian izanki birziklatzea biziki zaila izaten da”-dio Laurent Lefevre ikertzaileak.

Klima aldaketa saihestu
nahi baldin badugu
interneten erabilpenean
ere bideratu beharko
dugu aldaketa

Sei urtez buruturiko inkestaren emaitza da Guillaume Pitron legelariak idatzitako “*Metal urrien gerra*” (*La guerre des métaux rares*) liburua. “Kutsaduraren deslokalizazioa” izena jarri dio egotzari: naturan kantitate mugatua izateaz gain, hauen ustiapenak sekulako kutsadura dakar. Arroketan kausituriko partikula fin-finak izanki, produktu kimikoak behar izaten dira eskuratzeko eta Mendebaldeko enpresak munduaren beste puntan dabilta ateratze-lanetan,

hots, ingurumenaren babeserako legegia gutxi den herrietan. Ingurumenaren eta herritarren osasunaren aurretik ekonomia kokaturik, Txina da lehen ekoizlea –metalen eskaintzaren monopoloiari esker numerikoari dependente den mundua kontrolatu dezakeela dakielako ere–. Metal partikuluak politikoak dira eta biharko gerren iturri bihurtu daitezke, azken hamarkadetan petrolioaren den gisara. Funtsean, Txina “metalen Saudi Arabia” izendatzen du Pitronek.

Bigarren arazo bat ere planteatzen du legelariak: metal urrien %1 da birziklatuak, bestea naturara jaurtikia da. “Halarik ere, erabilitako metal guztiak birziklatzen bagenitu ere, beti behar lirateke gehiago bilatu, ezin saihestuzkoa da. Gure beharrak %5 emendatzen dira urtero eta ekoizpena bikoiztua da hamabost urte gutiz”. Kontraesankorra iduritzen zaio trantsizioaren diskurtso hegemonikoa: “Trantsizio energetikoa urritasuna predikatzen dabil, baina aurkakoa gauzatuz dabil bideratzen: baliabide gehiago behar ditu eta paradoxazkoa da”.

TRANSIZIOA, NUMERIKOAN ERE

Panorama beltz horretan, ezer eginez gero paretaren kontra goazenaz kontziente, aterabideak eta alternatibak plazaratzen dabilen jendea ere bada. “Urritasun numerikoa” zein “trantsizio

numerikoa” aldarrikatzen dabilta ekologista andana bat. Berantegi izan baino lehen, klima aldaketa saihestu nahi baldin badugu interneten erabilpenean ere bideratu beharko dugulako aldaketa. Sarearen erabilpena hein berean mantenduz, energia berriztagarriek eskaintza ezingo dutela segurtatu dio Matthieu Amiech ekologistak *Reporterre* komunikabideari egindako elkarrizketan: “Eguzki panelak eta haize-errotak eraikitze-ko metal urriak behar dira, gorpil zoro batean sartuak gara eta ezin dugu segitu beti eta gehiago energia erabiltzen, gutxitu behar dugu kontsumoa. Horrek balio du hegazkin eta autoen erabilpenarentzat baina baita interneten erabilpenarentzat ere. Zentzuzkoak izan behar

gara, numerikoaren kontsumoan ere zorrotzak izanez”. Zentzu berera doa Garaipen Iraunkorrerako Baliabideen Zentroa ere: daukagun interneten erabilpenari begira jarri behar gara. CO₂ igorle diren beste aktibitate batzuen eragina txikitu arren –adibidez, paperaren ekoizpena–, CO₂ igorle alimalea delako bera ere. Egin daitekeenaren artean horra zerrendatxo bat: sare sozialetan pasatako denbora mugatu, emailen postontzian garbiketa egin, irakurtzen ez diren *newsletter* edo buletin harpidetza utzi, G5 sare berria borrokatu, eta abar. Eta orokorki, arduratsuki jokatu, hau da, kapitalismoaren kontrako logikan: gutxitu kontsumoa.

Presio herritarra areagotuz doala, *Data Center* horietan ere aldaketak bi-

deratzen hasiak dira, tartean, herri hortzetan eraikiz hangarrak, makinek sorturiko berotasuna berrerabiliz inguruko azpiegituren beroketarako edota energia berriztagarrien erabilpena emendatuz. Noski, tresnen –eta programen– zaharkitze programatuarekin bukatzea litza-teke bai ala bai hartu beharreko neurria.

Izan zelatatze bidea delako (ikus 2.687 aleko “Big Datako informatikariak izango ote dira XXI. mendeko birologo berriak?” Net Hurbil-a) ala klima larrialdia areagotzen duelako, badirudi geroz eta gehiago keinu ditugula ondokoa ondorioztatzeko: ustez laguna duguna, edonoiz eta edonon gure zerbitzura duguna, lagun arriskutsu bat da eta urruntxago mantentzea hobe. ●

ZINKUNEGI OPTIKA

Hernani 23 · 20004 Donostia
T. 943 420 624
info@zinkunegioptika.com
www.zinkunegioptika.com

f w

Laura Muelas de Ayala

PLAZERA ERALDAKETARAKO. ERALDAKETA PLAZERERAKO

KONTUA EZ DA IRAULTZA EGITEA ALA DANTZATZEA, DANTZATZEA BERA DA IRAULTZAILEA

Aurpegikera aldatu gabe hitz egin dezake orain plazeraz eta orain iraultzaz. Are, ez du bataz hitz egin nahi besteaz hitz egin gabe. Bere tesian, hain zuzen, mugimendu feministan plazerak duen lekua aztertzen du, plazera eraldaketarako tresna eta eraldaketaren helburu gisa ulertuz. Tesiarekin hasi zen urte berean hasi zen euskara ikasten, orain lau urte pasatxo. Eta pantailatik pantailara hitz egin baldin badugu ere, gustura aritu gara euskaraz, eta batez ere plazeraz, plazerez, eta euskaraz.

MIREN ARTETXE SARASOLA

DANI BLANCO

Antropologoa zara orain, baina gazte(ago)tan Arte Ederrak ikasten hasi zinen 26 urterekin

Batxilergo artistikoa bukatu nuenean Ingalaterrara joan nintzen hilabete batzuk pasatzera, eta handik itzultzean ez nekienez zer egin, inertziatzat sartu nintzen Arte Ederretan. Hiru urte egin nituen erdi ikasten eta erdi lanean, eta pentsatu nuen hura ez zela nahi nuena. Orduan, erabaki nuen Murtziatik Madrilera joatea zinea ikastera. Kontua da zine eskolak oso garestiak zirela, eta nik ezin ni-tuela ordaindu, eta horregatik egin nuen goi mailako ziklo bat ikus-entzunezkoen

errealizazioan. Gustatu zitzaidan, eta denboratxo bat eman nuen horretan lanean, baina berriz ere kanpora joan nintzen, eta itzuleran antropologia ikastea erabaki nuen. Ez nekien oso ondo zer zen, baina han hasi nintzen ni. Eta berehala erabaki nuen antropologia feminista egin nahi nuela eta ikerketan aritu nahi nuela. Doktoressa egin nahi nuen, eta oso garbi nuen beka bat lortu nahi nuela, nekatuta nengoelako prekarietateaz. Horren bila joan nintzen.

Madrilatik Donostiara etorri zinen, Ikasketa Feministen masterra egitera.

Madrilatik zortzi urte egin nituen. Doktoressa egiteko masterra egin behar nuen. Espainiako Estatuan antropologia feminista egiteko master bakarra Euskal Herrian zegoen. Madrilatik ere nekatu samar nengoan eta aldaketa eskatzen zidan gorputzak. Beraz, ez nuen bitan pentsatu.

Donostiara iritsi, zinen eta...

Eta galerna ezagutu nuen. "Zer da hau!", pentsatu nuen, "zer egin dut!". Baina hori kenduta, hasiera erraza egin zitzaidan. Gustatu zitzaidan lekua. Arnasgune bat zen, Madrilatik. Toki txiki bat, itsasoa

Laura Muelas de Ayala

MURTZIA, 1984

Ikus-entzunezkoen Errealizazioan Goi-mailako teknikaria da, Gizar-te eta Kultur Antropologian graduatua eta Ikerketa Feministetan masterduna eta doktoregaia. Donostiako mugimendu feministako kide da. Murtziatik Madrilera egin zuen eta handik Donostiara.

bertan... Eta harremanek ere asko eragin zuten hemen geratzeko erabakian, noski. Urte bete pasa eta gero militatzen hasi nintzen hemengo mugimendu feministan eta horrek asko lotu ninduen nengoen lekura. Militantziari esker ezagutu dut nire harreman sarearen gehiengo.

Eta euskara ikasten hasi zinen.

Doktoretza egin nahi nuenez, nahiko mentalizatuta nentorren urte batzuk bertan pasatzeko. Lehen urtea gogorrragoa izan zen, ze Donostian bizi nintzen, baina Bilbora bueltaka ibili behar izan nuen ikasketengatik, eta denbora falta zitzaidan. Beraz, bigarren urtean hasi nintzen euskara ikasten, tesiarekin hasi nintzen. Handik gutxira Donostiako Piraten ontziolan parte hartzen hasi nintzen. Aste Nagusiko piraten kofradia guztien ordezkariak biltzen dira bertan, eta Sardinarako kofradia feminista-ko ordezkari bezala, ni hantxe. Eta hori izan zen, ba, barnetegi bat. Hasieran oso gutxi ulertzen nuen, eta xuxurlariren batek laguntzen zidan. Pixkanaka belarria egiten joan nintzen, eta gero eta gehiago ulertzen. Niretzat oso garrantzitsua izan zen euskara ikastea erabakitzea.

Ikuspegi askotatik. Hemen nago, eta euskara ikastea garrantzitsua da, hasteko. Eta antropologoa izateak ere hizkuntza ikastera behartzen nau, kultur ikuspuntu batetik. Lan aldetik ere, etorkizunean hemen gelditu nahi badut eta lanpostu jakin batzuetarako sarbidea izan nahi badut, euskaraz jakin behar dut. Eta baita emozional-ki ere. Nire inguru ia-ia guztia euskalduna da, eta ez zegoen beste aukerarik. Gainera, prozesua oso polita da. Oso kurioa. Beraz, nik beti eduki dut oso jarrera positiboa euskararekiko eta ulertzen ez nuenean ere uste nuen ulertzen nuela! Eta gero esan behar izaten nion nire buruari: "Laura, ez duzu ezer ulertu. Ikasi!"

Ziur gurasokeriaz diodala hau, baina ondo ezezik azkar ere ikasi zenuen, ezta?

Ez dut uste azkarra izan denik. Beti esaten dut, Alemanian biziko banintz, bost

urtean uste dut alemanieraz askoz hobeto hitz egingo nukeela. Hemen badago gaztelania erabiltzearen aukera hori, eta batzuetan oso ondo dator, ze korapilatzen zarenean badakizu zer-bait gaztelaniaz esan eta, Hegoaldean behintzat, jendeak ulertu egingo dizula. Horrek errazten du bizitza, batez ere parrandan zaudenean, edo nekatuta, edo... Baina badauka bere kontrapuntua ere, zeren ez duzu ikasten gustatuko litzaizukeen bezain azkar.

Euskara ikastearekin batera tesia egiteari ekin zenion. Plazeraren inguruan. Zehazkiago, plazeraren inguruko praktika feministen analisi bat planteatzen duzu. Praktika eta teoria feministen baitan plazera eratzeko modua, plazeraren esanahiak eta plazerari buruzko diskurtsoak aztertzen dituzu. Tesia eta plazera, bai?

Beti eduki dut oso jarrera positiboa euskararekiko eta ulertzen ez nuenean ere uste nuen ulertzen nuela! Gero esan behar izaten nion nire buruari: 'Laura, ez duzu ezer ulertu. Ikasi!'

Ba bai, zergatik ez? Niretzat tesia egitea pibilegio bat da. Gainera nik aukera eduki dut lau urtez kontratu bat edukitzeko. Eta nahiz eta kontratua, berez, oso prekarioa izan, bizitzan egin ditudan lanen artean ez-prekarioena izan da.

Gustatzen zaizun ikerketa egitea eta zure denbora zuk antolatzea, plazera ere bada. Gero, noski, badaude plazerarekin zerikusirik ez daukaten beste hainbat gauza. Esaterako, unibertsitateko epeak eta erritmoak eta publikatzeko behar hori eta gauza horiek, baina tesiaren prozesua bera plazer iturri izan daiteke.

Zergatik plazera?

Antropologiako gradu amaierako lanean emakumeen sexualitatea landu nuen, ikuspegi feminista batetik. Eta hor konturatu nintzen antropologiaren barruan plazera oso oso gutxi landu dela. Ikerketa oso gutxi daude plazerari buruz, eta ikusi nuen behar bat dagoela. Gainera gaia interesatzen zitzaidan, noski. Plazera gai klasiko bat izan da feminismoan, baina oso gutxi teorizatu izan da plazerari buruz, plazer sexualaz ez bada.

Nola ulertzen duzu zuk, hain zuzen, plazera?

Plazera prozesu bezala ulertzen dut. Ez da gauza bat. Eta ez dago modu bakarra plazera ulertzeko. Ez pertsona bakoitzak plazera ulertzeko duen modua bakarra delako soilik. Nik neuk ere ez daukat modu bakar bat plazera ulertzeko. Eta tesian plazerari buruz hitz egiten ari naizenean, interesatzen zaidana da nola ulertu den plazera mugimendu feministaren baitan, bai aldarrikapen bezala eta baita praktika bezala ere. Nire abiapuntua oso kontzeptu zabala da, baina testuingurua zehatza da: mugimendu feminista osatzen duten pertsonak, eta egiten dituzten ekintzak.

Plazera feminismoa bezalako mugimendu sozial baten baitan, prozesu sortzailea eta eraldatzailea dela diozu. Militantzian, oro har, ohituago gaude amorrua, haserre, edo injustizia ikustera aktibismorako akuilu gisa. Haserre eta amorrua behar ditugu. Edozein gizarte mugimenduren lehen txinpartak dira, baita feminismoare-

nak ere. Antolatzen gara haserre gaudelako, desberdinkeria eta eraso asko jasaten ditugulako, eta gauzak aldatu nahi ditugulako. Eta askotan gertatzen da plazeraren bidez gauzak aldatu egiten ditugula. Ez dugu horren inguruan teorizatzen, baina hala da. Plazera aldarrikatzen dugu helburu politiko bat lortzeko. Plazer sexualerako eskubidearen aldarrian, azken batean, gure gorputza gurea dela aldarrikatzen dugu. Edo alderantziz, aldarri politiko baten inguruan plazer praktikak garatu ditzakegu. Azaroaren 25eko ekintza bat kolektiboki prestatzean, plazer une pilo bat egon daitezke, eta une horiek dira ekintza osoari zentzua ematen diotenak. Askotan ez gara konturatzen, baina plazerra eraldatzailea da.

Plazera eta militantzia, ordea, elkarri kontrajarrita ulertzen ditugu maiz. Badirudi lehenik militantziari dagozkion lanak egitea dagokigula, eta gero letorkeela, merezitakoan, eta ahal bada, plazera.

Logika ez da militantzian lehenengo dena eman eta gero saria jaso, izan parranda, edo izan beste edozer. Oso antzekoa da kapitalismoak eskatzen diguna: zuk produzitu, produzitu, produzitu, eta gero kontsumitu plazera ematen dizun zerbait, ihes egiteko. Feminismoan ikusten dena da militantzian plazer handia dagoela. Eta elkarriketatu ditudan pertsona guztiek esaten dute haien bizitzako plazer iturri handienetakoa dela, hain zuzen, mugimendu feminista. Eta plazera izan daiteke parranda, edo lagunartean lasai-lasai egotea elkarri istorioak edo bizipenak kontatzen. Edo ekintza bat antolatzen botatako barre algarak. Sakrifizioa eta hustualdia ez dira aski. Barruak hustea eta oka egitea ere ondo daude, noski. Baina bateratu daitezke ekitea eta gozatzea, eta horrek ez du esan nahi konpromiso gutxiago edukitzea.

Dantzatu ezin baldin bada ez da nire iraultza esalditik, dantzatu ezin bada ez da iraultza esaldira eginarazten diguzu jauzi?

PROZESU KOLEKTIBOA

“Plazera oso prozesu indartsua da. Izan ere, behin esperimentatu baduzu berriz sentitzeko go-go sortzen du. Eta konturatzen bazara badaudela egiturazko oztupo batzuk gozatzea eragozten dizutenak, oso posible da egitura horien aurka egitea. Hor hasten da prozesu kolektiboa”.

ERRESISTENTZIAZ PENTSATU

“Konfinamendua bere horretan plazerarekin lotu nahi izateak amorrua ematen dit. ‘Gozatu zure etxeaz’, ‘hartu zuretzat denbora’. Diskurtso horrekin badirudi egoera normal batean gaudela eta egoera ez da normala. Ez da gauza normalak egiteko garaia. Izatekotan erresistentzian pentsatzeko garaia da. Pentsatzekoa nola eragingo duen honek gero. Konfinamenduan dagoena saiatu dadila gustatzen zaiona egiten, baina egoera hau norbere hazkunde pertsonalerako baliatzearen aldeko diskurtsoei planto egitea ere plazer iturri izan daiteke”.

Nik ez dut ezagutzen feministarik dantzatu gabe iraultza egingo lukeenik. Beharbada egon badago, baina nik ez dut ezagutzen. Baina kontua ez da iraultza egitea ala dantzatzea, kontua da dantzatzea bera iraultzailea izan daitekeela. Plazera ez delako politikoki neutroa. Miren Guillok esaten duen bezala, gorputz guztiek ez dituzte aukera berdinak plazera lortzeko. Emakumeek eta gorputz ez hegemonikoek, esaterako. Izan ez zaielako plazererako eskubiderik aitortzen, izan estigma edo zigor sozialagatik. Gure genero sistemak plazera modu generizatu eta dikotomikoa ulertzera garamatza, eta dikotomia horretan, gizonak beti izan dira desiraren subjektuak eta, aldiz, emakumeak objektu desiratuak, eta beraz, konplazentziarako heziak. Horri arriskuaren ideia gehitu behar zaio. Carol Vance antropologoak aspaldi esan zuen emakumeen bizitzan plazera beti egon dela arriskuarekin lotuta. Eta horrek agentzia kentzen die emakumeei, noski. Ez dugu lortu oraindik guztiz logika horretatik ateratzea. Ez soilik sexualitateari dagokionez. Plazera beti dator “baina” batekin. Edozein gauzarekin gehiegi disfrutatzen baduzu –sexua, parranda, edo beste edozer– ulertaraziko dizute zure denbora gauza serio eta garrantzitsuagoetarako baliatu beharko zenukeela. Horregatik, begiratu beharko genuke ze arau sozial, kultural, ekonomiko dauden plazera lortzeko bide horretan, arau horiek nola zeharkatzen dituen genero sistemak, eta zein plazer praktikaren bidez desafiatu ditzakegun arau horiek.

Euskal Herriko mugimendu feministan plazeraren inguruko praktikak eta diskurtsoak aztertzen ari zara. Zer da aurkitu duzuna?

Nire sentsazioa da aktibistek pentsatzen dutela militantzian plazererako oso toki gutxi dagoela. Baina praktikan ikusten dut plazererako espazio asko dagoela. Gauzak, oro har, ez dira egiten plazera lortzeko, baina praktikan, plazer asko dago. Kontua da oso gutxi hitz egiten dugula horri buruz, eta ez dugula kontuan hartzen. Oraindik badago, beharbada, halako ideia multzo bat zehazten duena zer den garrantzitsua eta zer ez, eta beraz, zeri buruz hitz egin behar dugun. Eta horrek lekua jaten dio plazerari. Uste dut horri buruz gehiago hitz egingo bagenu, eta sistematizatuko bagenu, asko ikasiko genukeela. Zerk sentiarazten digu plazera? Nola lortu dezakegu? Gure bizitzarako bezain interesgarria da militantziarako.

Hain zuzen, nola eraldatu gure plazerarekiko harremana, zer eraldatu plazer gehiago lortzeko, eta zer egin gure plazera eraldatzaileagoa izan dadin?

Nik antropologiaren eta feminismoaren gakoei heltzen diet. Hasteko, ulertu behar dugu plazera ez dela zerbaite esentziala eta naturala. Eta nahiz eta denok desberdinak izan eta gure subjektibitate propioa eduki, ezin dugu pentsatu hain bereziak garenik. Gizarte batean bizi gara eta jarraibide eta eredu kulturalak eraikitzen gaituzte. Gure plazera ulertzeko modua marko horretan definitzen da, eta plazer iturri zer den eta zer ez ere horrek definitzen du. Plazera gorputzeko prozesu bat da, baina gure gorputzak ere gizarte eta kultura batean inskribatzen dira. Horrek gure emozio eta sentsazioak baldintzatzen ditu, eta baita plazera ere. Zoritxarrez, gizarte kapitalista honetan plazera pilula bat bezala ulertzen da. Eskape balbula bat bezala, ekoizten jarraitzeko. Hori kontuan izanda, interesgarria izan liteke zerekin eta norekin gozatzen dugun berrikustea. Gure plazerak kolokan jartzea, eta aldi berean, orain arte plazer iturri gisa ulertu ez ditugun batzuk hala ulertzen hastea. Eta pentsatzea gure plazera norentzat izan daitekeen deseroso. Gure plazerak sistemarentzako erabat erosoak baldin badira, badaukagu zer aldatu. ●

Georgiak asmatu du

ASIER BLAS MENDOZA
EHU-KO IRAKASLEA

COVID-19aren krisiaren harira Mendebalde etengabe egon da etsai bezala tratatzen dituen herrialdeez gaizki esaka, Txina kasu. Honek ondo egin ditu bere etxeko lanak, eta horri esker, munduko lidergoaren borrokan, krisi honi dagokionean, aurre hartu die AEBei beste arlo batzuetan egin duen bezala: 5G teknologian, inteligentzia artifizialean eta auto autonomoetan.

Mendebaldearen harrokeria ez da bakarrik bere etsaiekin adierazten, gai-nontzeko herrialdeekiko nolabaiteko mespretxua azaltzen du ez-ikusierena eginez. Adibidez, Vietnamek erantzun oso arrakastatsua eman dio COVID-19aren mehatxuari, baina ezer gutxi kontatu dute hedabideek. Antzera gertatzen da Georgiarekin, Vietnameko kasuan bezala bere arrakastaren gakoak izan ziren aurrea hartzea eta gehiegizko konfiantzarik gabe jardutea beharrezko neurriak hartu ahal izateko.

Georgia 3,7 milioi biztanleko herrialde txikia da, urteko 4.000 euro eskaseko per capita errenta du eta osasun sistema publiko integralik gabe, populazioaren gehiengo zabalak sistema pribatua erabiltzen du koordainketa eskatu ohi duten osasun aseguruarekin. Halere, Georgian erakundeek Hego Euskal Herrikoek baina askoz ere hobe egin diote aurre krisi sanitarioari.

Urtarrilean egoera berriari aurre egiteko Georgiak neurriak hartu zituen: material sanitarioa erosten, informa-

Vietnameko kasuan
bezala bere arrakastaren
gakoak izan ziren
aurrea hartzea eta
gehiiegizko konfiantzarik
gabe jardutea beharrezko
neurriak hartu
ahal izateko

zio kanpainak abiatzen, aireportuetan bidaiariei osasun kontrolak egiten eta koarentenak antolatzen hasi zen. Hilabete amaierarako herrialde kaukasiarrak bazuen COVID-19a identifikatzeko eta diagnostikatzeko gaitasuna. Otsailan, Txinatik, Iranetik, Hego Koreatik eta Italiatik zetozen bidaiariak koarenten jartzen zituzten. Martxo hasieran zerrenda horretara batu ziren, besteak beste, Espainia, Frantzia eta Alemania.

Georgian koarentenak benetakoak dira. Estatuak lau edo bost izarretako hotel batean jartzen zaitu eta hamargarren egunean zure irteera prestatzeko COVID-19aren testa egiten dizu. Hemen berriz, berandu jarri zitzaizkien bidaiariei koarentenaren beharra, eta berez, auto-koarentena ez antolatu bat da. Modu berean, maiatzaren erdialdera arte, gurean pertsona batek konplikazio handirik gabeko sukarra bazuen eta sen-

dagileari komunikatzen bazion, honek auto-koarentena bat jartzen zion. Berriz, hasieratik Georgian sintomaren bat izan dezakeen edozein pertsonari testa doan egiten zaio eta eduki dituen kontaktu guztien arrastoa ikertzen da.

Martxoaren 2an, Georgiak hiru kasu baino ez zituenean, hezkuntza sistema irakaskuntza ez-presentzialera pasa zen. EAEn berriz, Araba izan zen lehena eskola presentzialak bertan behera utzi zituen martxoaren 10ean. Harrigarria zen ikustea nola gasteiztar bat ezin zen unibertsitatara joan bere hirian, baina bai ordea, Leioara edo Donostiara. Bestalde, azpimarratu behar da une horretan Arabak 153 kasu zituela diagnostikatuak. Neurria Bizkaira eta Gipuzkoara martxoaren 13an zabaldu zen, 417 kasu diagnostikatuak zeudenean.

Ondoren alarma egoerak sartu ziren indarrean Euskal Herrian eta Georgian. Azken honetan, konfinamendua inoiz ez da izan gurean bezain gogorra, tokian tokiko salbuespenekin, oro har, gure 0 eta 1 fasearen arteko egoerak izan dituzte. Egun Georgian alarma egoera bukatuta dago, ez da harritzeko lortu dituzten datu onak kontutan hartuta: kutsatuak 731 eta hildakoak 12. Bitartean gure datu txarrak ezin dira esplikatzen fenomeno klimatologiko bat izango balitz bezala, birusaren eta salbuespenezko erantzunen atzean okerreko neurri publikoak eta erantzukizun politikoak ezkutatzen ari dira. ●

Telelanaren tortura

BEIA SALABERRI
IRAKASLEA

PAULA ESTÉVEZ

Telelanean naiz hurrekin, berantarekin nabil eta ezin izanen dizut txostena gaur igorri”, erran zion Ebak sail arduradunari. Halaxe erran zion, haurrena zehaztuz, berantaren arrazoi gisa eta jabetu gabe, agian, arduradunak, ez lezakeela ulert egiazko zio ala estakuru izanen ote zen hau.

Hamar astez, telelanaren kontzeptuak bidea egiteko denbora ukan zuen nasaiki, betiere salbuespenekoa egonez. Urteak joan urteak jin, gozatu ahal izan zuen Ebak, langile xumeak, noizbehinka, etxetik lan egiteko aukera, komeni zitzaiolako batzuetan eta besteetan eman kortasuna helburu. Egia, egun bakarrean egin daiteke lana, sekulakoa, bakean, telefonoak jo gabe, inori harrerarik egin behar izan gabe, bulego-kideekin txisteak eta aholkuak trukatu behar izan gabe. Egin daiteke ere norberaren araberan, tenore egokienetan, goizekoa ez denak arratsez, insomniadunak gaua baliatuz. Egun bakarrean aste osoko heina behar.

Etxe-aldiaren hastapenetik, estatuak halaxe agindu zuen: haurrak etxean egoteko gisan, aita-amek telelana egin zezatela eta gainerakoak ere, haurrik gabekoek diogu, ahalik eta gehien. Mol-

de horretan saihestuko zen langabezia dispositiboak, kostu handikoa eta sari gailera suposatzen zuena. Lana -batez ere besteei eginarazten zaiena- funtsezkoa baita, ekonomia tai gabe akuilatzea ere gisa bera.

Ebak, halabeharrez, halaxe egin zuen berak ere: ororen buru, egingarria zirudien, etxekoandre, ama, irakasle, langile, dena bat. Azken finean, bizian dena da antolaketa, ordutegi, puzzle pieza bakoitzakabitu behar duen txokoa kokatzea, besterik ez. Telebistan hala zioten lanpsikologoek eta aholku ugari eskaintzen zentzu horretan. Inutila behar zen izan ez heltzeko. Zinez, indarra eginez gero, aukera berriak ager zitezkeelakoan zegoen Eba bera ere: ibilalditxoak afaldu aitzin, baratzea paratzea, aspaldian bazterrean utzi egitasmo zenbaiti berriz lotzea. Zer zekien zetorrenaz? Deus.

Neke da imajinatzea amiltzea zein laster gertatu zitzaion.

Telelan behartua, haurrak eskolatik kanpo izanki, pozoia zen, haurren aldean irentsia, bi eskolako lanen arteetik eta aldi berean arratsaldeko hornitu beharko zitzaien denbora pasa gogoetatuz. Tortura instituzionalizatu bat izan zen, ez gehiago izatea ez ordutegi, ez lan-

toki, ez lankide, ukaitea hamar misio, konferentzia telefonikotan itotzea, gaiak azaletik tratatzea, sakontasunik gabe, e-mail parrasta igortze-jasotzea. Okerrena, ekoiztu denari norberak ere iriztea txipa-kaka dela. Ez: okerreana zen biharamunean kideek horretaz ohartaraztea.

Tortura bat zen Ebarentzat, nahiz eta urteetan aldarrikatu izan eskubide moduan, gauza super progresista zelakoan. Aukera izan zen, nagusi anitzentzat langileari ohiko errendimendua galdegiteko baldintza kaskarretan, sekulako pribilegioa egiten ziolakoan enpleguari.

Lan txarra egin zuen, petatxuak, garai normaletan sekulan onartuko ez lituzkeenak neheregandik. Eta erruduntasun puñeta hori nagusitu zitzaion gainera: ez zuela aski egiten, ez aski fite, etxean izateko xantza ukanik...

Honekin segituko du, nahi ala ez, jendartearen parte batek. Eta nehork ez du erraten: hau tranpa izan zen. Aspetean zehar eta luzerako, eremu pribatua profesional bihurtzetik harago, atentzio osoa, indarrak oro alienatu ditu lanak, sari beraren truke. Ebaren gauak eta amesgaiztoak eta geometria eta *plus-que-parfait* azaltzen eragin zorabioak horren lekuko dira. ●

ANE LABAKA MAYOZ
BERTSOLARIA

Arnasestuka

Bizitza darie mendiei. Udaberritu egin dira basoak. Sugandila baten isats bihurria ikusi berri dut sastrakadi batean ezkututzen. Kukuarenaren faltan, okilaren mokoak enborraren aurka jota sortzen duen hots erritmikoa entzuten da urrutian. Basalandareak eta aihen-belarrak indartsu hazi dira gorantz, hodeietara ailegatzeko ahalegin ezinezkoan. Sekula ikusi ditudan lorarik ederrenak hazi dira lahar nahasien artean; moreak dira, eta laranja biziak. Marrubi txikiak ere hasi dira apurka heltzen; gorritzen.

Azeri buztana da neurez identifikatu eta izendatu dezakedan landare bakarrenetarikoa. Zuhaitz sendoenen hostoek eguzki-izpiak galbahetzen dituzte pasaeran, eta hor nonbait geldituko zen agian aurreko bi belaunaldietatik guganainoko jauzian desagertu den jakinduriaren zati bat.

Zentzumenak zolitu zaizkidala nabaritzen dut; birikak ireki zaizkidala eta leku gehiago daukadala orain barrunbe torazikoan. Inork gonbidatu ez nauen arren, gustura sentitzen naiz usain, soinu eta kolore festa honen erdian. Behar nuen pixkanaka guztia neurtzeari uztea; ordutegi eta distantzia mugak malgutzen hastea. Behar nuen lasaitasun hau. Behar nuen arnasa.

Lagun batekin noa iratze berdez inguratutako bidezidor batean barrena;

isilik, bakoitza bere baitara murgilduta. Goitik behera zetorren gizon bat gurutzu dugu. Bakarrik zihohan bera. Gaur gurutzatu dugun bosgarren gizona da. Oinez nahiz lasterka, mendian zehar bakarrik zihohan bosgarrena.

“Egun on!” esanez agurtu gaitu eta beherantz jarraitu du korrika bizian. Pentsamenduak bizitu eta mendi buelta bat egitera bakarrik joan nintzen azken aldia gogoratu nahian hasi naiz. Mendi-bideren batean emakumeren bat bakarrik ikusi nuen azken aldia oroitu nahian, ondoren.

Diapositiba itxurako irudi batzuk etorri zaizkit burura. Neska bat ageri da korrika hauetan; bidexka izkina batean agertu den gizonak ikaratu duen neska bat, mendian behera inoizko bizkorren doana. Une hartatik aurrera bakarrik paseatu behar duenetan leku oso ezagun eta zabaletara soilik joango dena. Piztiak noiz agertuko, beti atezuan egongo dena.

Munduaren erdiari gauetan etxerakoan beldurrak sabela atximurkatu ohi diola salatu izan dugu. Ausartak baino askeak izan nahi genukeela oihukatzen dute pintadek. Egun argiz ere bai. Bakar-bakarrik goazenean ere bai. Bidezidor galduenetan ere bai.

Oraindik ere, munduaren erdiak arnasa arnasestu bilakatu ohi dio munduaren beste erdiari. ●

EDU ZELAIETA ANTA
IRAKASLEA ETA IDAZLEA

Digitalki deskonektatzeko eskubidea

Kolpetik etorritako telelanaren gaineko lehen ikerketak argitaratzen hasi dira. Horien emaitza batzuk irakurri ditu O.-k, lankideek aspaldi eratutako WhatsApp taldean. Gaiak sortutako mezu trukean denak sutsuki ados daude ondorio nagusi batekin: pandemiaren ondoko munduan, ziurgabetasuna ziurgabetasun, digitalki deskonektatzeko eskubidea bermatu beharko da.

Beste kontu batean ere bat etorri dira O.-ren lankideak: pertsonaren ongizatearen ikuspegitik, hainbeste ordu emateak pantaila bat(zu)en aurrean ondorio jakinak ekarriko ditu luze gabe, fisikoak

zein emozionalak. Zerrenda bat egitera animatu da, halako batean, taldeko bat: ikusmen arazoak, obesitatea, estresa... Azken hori, beste lankide batek zehaztu nahi izan du: “Dagoeneko frogatu dute bilera telematikoei aurrez aurrekoek baino askoz gehiago nekarazten dutela burmuina, komunikatzeko modu horrek berez dakarren tentsioagatik”.

Pasatua da gauerdia. Duela minutu bat sartu da taldeko azken mezua O.-ren saketakoan. Ez du irakurriko. Deskonexio digitala errespetatzea eskatu behar(ko) zaie enpresei eta administrazioei. Eskubide horren aldeko lankideei. Nork bere buruari. ●

Oinarrizko errenta eta koronabirusaren krisia: gelditzera etorri den eztabaida?

GORKA MORENO MÁRQUEZ
EHU-KO IRAKASLEA

Susmoa dut koronabirusaren krisia dela eta, lur azpian edota bigarren mailan kokatzen ziren hainbat gai azaleratu direla. Pandemia honek mahai gainetan jarri ditu askorentzat oso ezagunak ez diren –gutxienez sakonean– hainbat gizarte-errealitate eta problematika. Hainbat eremutan ezagunak baldin baziren ere, egun hauetan ia-ia *mainstream* izatera pasa dira: gizarte politiken garrantzia, estatua eta ekonomiaren arteko beharrezko harremana, zaintza lanen balioa, etxerik gabekoen egoera eta bizi-baldintzak, eta abar.

Eta agerian gelditu diren errealitate zahar-berri horien artean, oinarrizko errentaren ideia daukagu ere. Pandemia honen ondorioetako bat jende asko enplegurik gabe gelditu dela eta geldituko dela izan da. Pertsona eta familia horien beharrianak asetzea gizartearen inperatibo bezala agertu zaigu. Beste era batera esanda, momentu honetan gure gizarteak eta ekonomiak, egoera honi aurre egiteko eta ahal den eta azkarren ekonomia (ber)pizteko dirua behar dute, dirua zirkulatzen jarri behar da.

Oinarrizko errentaren eztabaida moda iheskor bat ez izatea da erronka. Bultzada aprobetxatu nahi bada, eztabaida ondo zehaztu behar dugula uste dut

Hori epe motzera begira, baina epe ertain zein luzea kontuan hartzen badugu enplegua eta honen etorkizuna da benetan ezbaian agertzen dena, lan prekarizazioa edota iraultza teknologikoa dela eta. Era batera edo bestera agertzen zaigun galdera da nola bizi era duin batean enplegurik ez dagoenean edo enplegu horrek ez dizkigunean oinarrizko bizi-baldintzak bermatzen.

Momentu hauetan oinarrizko errentaren eztabaida moda iheskorra ez izatea da erronka. Bultzada aprobetxatu nahi bada, eztabaida ondo zehaztu behar

dugula uste dut. Eta honetan ados baldin bagaude –*nora joan* nahi dugun–, zer lortu nahi dugun; argi izan behar dugu ere *nola* –ideiaren difusioa eta dibulgazioa– gauzatu daitekeen.

Nire planteamendua nahiko irekia izango litzateke eta gutxieneko batzuk adostea izango luke helburu. Ez gara gutxi diru-sarrerak lan merkatutik at –gutxienez zati batean– egon behar direla pentsatzen dugunok. Ideia horren inguruan aldeko koalizio askotarikoa sortu daitekeela uste dut. Horrela bada, gutxieneko batzuk ezarri beharko lirateke eta ez baztertzailak diren printzipio itxi eta dogmatikoak.

Eztabaida ez nuke era dikotomikoan aurkeztuko, oinarrizko errenta bai ala ez. Are gutxiago, oinarrizko errenta eta gutxieneko errentak kontrajariak bezala plazaratuz eta hauen arteko ezberdintasunak –baldintzapekotasuna– azpimarratuz. Laburbilduz, hasi gaitezen etorkizunean pentsatzen, gaur egungo krisiak abaguneak eskaintzen ditu oinarrizko errentaren ideien inguruko eztabaida zabaltzeko. ●

KULTURARTEKO PLAZA FEMINISTA

la ezer kontsumitzen ez duen eraikina
(Near Zero Energy Building irizpideen arabera birgaitutako lehena Gipuzkoan)

**Hernaniko
Udala**

AZOKA 2020

EROSI
INTERNETEKO
ARGIAREN
AZOKAN

azoka.argia.eus

OSCAR GARCÍA JURADO

EKONOMIALARIA

“HAUTSI EGIN BEHAR DUGU HAIEN NORMALTASUN BERRIA”

Ekonomian doktorea eta Andaluziako ekonomia sozial eraldatzailean aktibista da Oscar García Jurado. Komunikatzaile ona, argi mintzo da koronabirusa baliatuta botere kapitalistak egin nahi duen iruzurraz eta horren aurrean bizitza burujabetza lantzeko ekonomia sozial eraldatzailetik egin beharreko bidez. Olatukoop sareak *on-line* mahai-ingurua antolatu zuen Langileen Egunaren bezperan, *Burujabetzak postcovid19 garaian* izenburupean. Youtubeko Olatukoopeko kanalean ikusgai dago osorik. Itzulita eta laburtuta ekarri dugu orri hauetara andaluziarrak bertan egin zuen hitzartzea. Ondorengo lerroak, beraz, García Juradok esanak dira.

Boterea "kudeaketaren erre-latoa" inposatzen saiatzen ari da, eta dio: "Ongi geunden, birusa etorri zen, eta gaizki jarri ginen. Birusa akabatzen dugunean, berriz ongi egongo gara. Koronabirusak aldatu ditu erreku-perazio ekonomikorako joerak, eta horregatik birusa bilakatu da egungo krisiaren kausa nagusi". Eta enpresa handien aldeko txoke planak erakusten dituzte, egoera honi buelta emateko estrategiakoak direla esanaz. Horrela, dirua txertatzen dute, bankuek enpresei prestamotan emateko, autonomoetatik hasi eta multinazionalak. Hori iruzur berririk bat baizik ez da.

Amador Fernández Savaterrek esana duen moduan, "hau kudeaketa estrategia bat da. Kudeaketaren ideia da gertatzen dena erregulatzea, normaltasunera itzultzeko". Hortik dator "normaltasun berria"ren ideia. Baina ahal dugun guztia egin behar dugu, mahai gainean errelato kritiko bat, eraldaketarako errelato bat jartzeko. Santiago López Petitek artikulua batean planteatu zituen bi galdera itzeletatik abiatuko naiz: "Zenbat hildako behar dira alarma egoera deitzeko? Ez al dira nahiko, FAOren (Nazio Batuen Elikadura eta Nekazaritzarako Erakundea) arabera iaz gosez hil ziren 5 milioi umeak?". Hori da haien normaltasuna.

Ekonomia kapitalistaren krisia pandemiaren aurretik bazegoen. Agian pandemiak haizea eman nahi dio kapitalismo agonizatzaile horri, zeinak garamatzan amildegi sozialera eta kolapso ekologikora. Une jakin batzuetan pandemia koartada perfektua izan daiteke, beste behin onartu dezagun bali-

bide kolektiboak interes enpresarietara bideratzea. Horrela, egoera honen arduraduna den enpresa handietako ekonomia kapitalista, biktima bihurtzen dute. Beste iruzur baten aurrean egon gaitezke.

Ez gaitezen nahasi: oraingo neoliberalismoak inoiz ez du ekarri estatu gutxiago, neoliberalismoa beti izan da estatua kapitalaren mesedetan berbidetatzea. Une honetan badirudi estatua erabat erabiliko dela ekonomia kapitalistari eusteko, horrek dakarren jasanezintasun sozial eta ekologikoaren bizkar. Esaten ari zaizkigu, prestatu egiten gaituzte, eta Andaluzian jada ikusten ari gara, milaka eta milioika pertsona botatzeko modukoak garena. Alternatibak planteatzen ez baditugu, estatua erabiliko dute, neoliberalismo hori indartu eta gure ondasun komunak eta publikoak merkantilizatzen jarraitzeko. Kontu pixka bat gehiago izango dute osasunarekin, baina pribatizatze eta merkantilizatzeko estrategiekin jarraituko dute. Jarraituko dute espekulazio finantzieroa hedatzeko estrategiarekin, jarraituko dute estraktibismoarekin eta militarismoarekin; eta jarraituko dute kapitalismo digital hori mangerarekin milaka milioiz blaitzen, zeina den kontrolik ezaren eta defizitaren iturri. Joseba Gabilondok hau guztia oso paragrafo latz batean biltzen du: "Koronabirusa ondorio logikoa, argia eta zuzena da, ordena ekonomiko eta sozial batena, izena duena kapitalismo neoliberal eta heteropatriarkala. Koronabirusa, aspalditik etortzen ikusia dugun serie baten azken kapitulu moduan agertu zaigu: mundu globalizatu baten apokalipsi ekologikoa da".

Argi esan behar da: koronabirusa modu geldiezinean datorkigun desastre ekologikoaren entsegu bat da. Edo ez. Carmen Castro Garcíak dioen moduan, aukera paregabea dugu "pertsonak lehenbizi" diskurtsoari zentzua emateko, eta bizitzaren zaintza eta jasangarritasuna agenda politiko eta ekonomikoaren bihotzean jartzeko. Gai izango ote gara aukera baliatzeko?

AUKERA BALIATZEKO GAKOAK

Nik uste dut aukera baliatzeko ihes egin behar diogula kudeaketaren ideiarri eta eraldaketa izan behar dugula helburu. Fernán-dez Savaterren hitzetan, galdera eta erantzun sorta berriak azaleratu behar ditugu, pentsatzeko eta ekiteko modu berriak, logika berriak arazoak beste marko batetik pentsatu eta egiteko. Eraldatzeak salbuespenean egotea esan nahi du, egoe-

ra bizitzen aritzea, ez uztea besterik gabe kudeatu zaitzaten. Bizi, presente egon, ez izan ikusle soil edo kontsumitzaile soil edo besteren erabakien biktima. Baizik sentitu, pentsatu eta sortu gertatzen denetik aurrera. Balioa eman, partekatu, horiekin mundua eta bizia egin.

*Esaten ari zaizkigu,
prestatzen ari zaizkigu,
eta Andaluzian jada
ikusten ari gara, milaka
eta milioika pertsona
botatzeko modukoak
garela"*

Hortxe, ekonomia kapitalistaren pitzaduretan, badira elementuak bestelako errealitate, mundu eta bizi baterako. Horien artean daude bokazio eraldatzaile eta subertsiboa duten ekonomia sozialak. Ojala gai garen mugimendua hedatzeko. Ekonomia kapitalista dirua egitearen helburuak gidatzen du, irabazien helburuak. Beste ekonomia bat behar dugu, beste zentzu eta logika batzuek gidatuko dutena, bizitza hobetzeko balioko duena. Ekonomia kapitalistaren logika hori, metatze primitiboa, lana sexuaren arabera bereiztea (pa-

triarkatua), edo lana lurraldearen arabera bereiztea (lurraldeen burujabetza ekonomikoaren antitesia), konfrontatu egin behar da birbanaketaren logikarekin, feminismoeekin eta lurraldeetako burujabetza ekonomikoekin.

Logika aldatzea beharrezkoa da, metatzetik banaketara. Nola egingo dugu hori? Zeren, agerikoa denez, ekonomia kapitalista ez du birusak hilko, ezta neoliberalismoa ere. Logika aldarazteko, dagoeneko martxan dauden praktika sozial eraldatzaileak bultzatu behar ditugu. Eta ekonomia kapitalista ordezkatzeko joatea posible egingo duten egiturak sortzen joan beharko dugu.

BAINA, ZER DA EKONOMIA KAPITALISTA?

Ekonomia kapitalista gai da pertsonak, natura eta dirua erabiltzeko eta kudeatzeko. Koronabirusarekin oso argi ikusi dugu ekonomia kapitalistarentzako pertsonak giza baliabide hutsak direla. Maite ditugun pertsonak hil direnean ezin izan ditugu agurtu, distantzia zaindu behar genuelako, eta biharamunean

lanera joan behar genuen eta metroan sartu. Hau da, bizitzarako oinarritzakoak diren kultur eremuetarako debekua zegoen, eta biharamunean, giza baliabide bihurtzen ginenean, ate denak irekita zeuden. Edozerk balio du giza baliabideen txartela jartzeko bada. Pertsonen merkantilizazioaren ondorioz, COVID osteko ekonomia kapitalistak esango digu milioika pertsona botatzeko modukoak garela. Baina nik uste dut pertsona horietako bakoitza aukera bat dela ekonomia sozial eraldatzailearentzako, eta ekonomia sozial eraldatzailea aukera bat dela ekonomia kapitalistak botatzeko modukotzat duen pertsona horietako bakoitzarentzako. Horretarako, pertsonak giza baliabide moduan hartzeari utzi behar diogu, eta desalarizaziorantz jo behar dugu.

Era berean, ekonomia kapitalistak natura merkantzia huts bat bailitzan ulertzen du: "baliabide naturalak" dira bera-
rentzat. Baina egunetik egunera argiago dugu virusaren kausa, eta etorriko diren hurrengo pandemien kausa, ekonomia kapitalista eta naturarekin harremanak izateko bere modua dela. Horregatik, naturarekin beste harreman bat ezarri behar dugu, bera desmerkantilizatuz. Ez pertsonak eta ez natura ez gara salgaiak. Bizitza ez da merkantzia bat.

Diruaz egiten duten erabilera ikusita, kontrol sozial oroz kanpo, desmonetarizaziorantz jo behar dugu, edo diruaren kontrol soziale-
rantz. Burujabetza monetarioaz hitz egin behar dugu, zeren sisteman mangeraz blaitzen ari diren milaka milioi euroak, arma jaurtikor-
rak izango dira inbertsio funtsen eskuetan, ondasun komunen jabe egiteko. Beraz, diruaren beste erabilera bat egin behar dugu.

Koronabirusak esaten digu errekonbertsio horretarako, beste ekonomia batean aurrera egiteko, lanaren eta aberastasunaren birbanaketa indartsu bat behar dela. Aberastasuna aurrebanatuko duten politikak behar ditugu batetik, alegia, ekonomia sozial solidarioa eta ekonomia sozial eraldatzailea sustatzea; eta birbanatzeko politikak behar ditugu bestetik, erreforma fiskal indartsu bat ezarriz. Aberastasuna birbanatze-

ko balioko duen oinarritzako errenta bat behar dugu: soberan duenari kentzeko gai dena. Ezingo gara gutxieneko errenta batera iritsi, ez badu balio soberan duenari kentzeko. Zeren orain aberastasun gutxiago egongo bada, eta gutxieneko errentak jarriko badira, esan nahi du diru edo zor horren lekualdatze bat egongo dela, eta azkenean betikook ordainduko dugula, ez baditugu birbanaketa-
rako politika indartsuak ezartzen. Erreforma fiskalak ezarri behar dira: beharrezko bada, maila batetik gora duenari, sobera duenari kendu egin behar zaio. Txorakeria gehiegi egiten da diru gehiegirekin. Diruak kontrol soziala behar du.

Beraz, aldatu behar dugu ekonomia kapitalistak pertsonak, natura eta dirua erabiltzeko, kudeatzeko, jabetzeko duen modua. Eta kontzeptuak ere aldatu behar ditugu: lanaren kontzeptua, balioarena, eta jabetzarena.

ZER DIRA LANA, BALIOA, JABETZA?

Krisi honetan ikusi da lan gisa soldatapekoa soilik hartzea, hau da, lana kapitala pilotzeko funtzionatzen duena soilik izatea, zer den: gezur handi bat. Krisiak erakutsi du zaintza lanak, borondatezko lanak, soldatarik gabeko beste lan askok atera dutela bizia aurrera krisi

honek iraun bitartean. Emakumeen lanak beti eutsi die bizitzari eta krisialdiei, beraz, aldatu behar dugu lanaz ulertzen duguna. Soldatapeko lana zati bat baikik ez da, mota bat, lana askoz gehiago da. Uste dut akatsa dela

lan produktiboaren kontzeptua soldatapeko lanera mugatzearekin tematuta jarraitzea. Horrek ez die laguntzen ez emakumei, ez gizonei, ez langile klaseari. Lana beste era batera ulertzera pasa behar dugu.

Ekonomia sozial eraldatzailearen helburu nagusietakoa lanaren burujabetza lortzea da. Hemen hartu dut Koopfabrikako [ekonomia sozialeko hainbat eragilek elkarlanean antolatzen duten programa da, talde bakoitzak bere proiektua garatuz ekintzailetasun sozialean trebatzeko] lantalde baten definizioa. Taldea Amaia Alvear, Mirene Begiristain, Eneko

Etxezarreta eta Jon Morandeirak osatua da. Hauek diote lanaren burujabetza, jarraitu behar dugun ipar hori, pertsona guztiok lan duin baterako dugun esku-bidea bermatzea dela, elkarlanean eta balio eraldatzaileetan oinarrituta. Ekoizpen baliabideen jabe diren kolektiboek ekoizpen-harreman ez kapitalisten bidez egin beharrekoa. Ekoizpen harreman hauek erabakiak hartzerakoan prozesu demokratikoetan oinarritu behar dira, banaketa sistema bidezkoa izan behar dute, eta bateragarri izan behar dira egungo eta etorkizuneko bizitzaren eta inguruaren jasangarritasunarekin. Posible da lan mota horretarantz bidea egitea baina noski, horrantz jotzeko kritika gogorra egin beharko diogu soldatapeko lan dependienteari, zeina inposatu zaigun soldatapeko lan produktibo mota bakar gisa.

Balioaren kontzeptua ere aldatu behar dugu. Ekonomia kapitalistak truke-
rako balio bat duen hori ekoizten du. Krisiak erakutsi du hori zenbaterainoko basakeria den. Txertoek truke-
rako balio txikiagoa dute gizonen isurketarako botikek baino. Beharrezkoa da, beraz, erabileraren balioa erdigunean jartzea, behar duen pertsona horrek dirua izan edo ez. Ekonomia kapitalistak balioa eta prezioa nahasten ditu eta zekenkeri oso interesatuaz egiten du hori. Ekonomia zeken honek truke-balioari jarraitzen dio, horrela, diru gehiago jasotzen du kapitala metatzeko funtzionalago denak eta ez, jendearen bizitza hobetzeko era-

bilgarriago denak. Krisi garaietan bistaraten da zein injustua den mekanismo hau. Ekonomia kapitalistak merezi ez duena saritzen du. Ikusten dugu ezinbestekoak diren lanek, bizitzarako benetan balio izugarria dutenek, ia ez dutela truke kapitalistarako baliorik: zaintza, garbiketa, nekazaritza, garraioa, oinarrizko komertzioa, osasuna... denak dira ekonomia kapitalistak gutxiegi ordainduak eta gehien bat emakumeek eginak. Hori aldatu behar dugu. Birusa, egun heriotzaren sinonimo dena, baliagarri izan dadila bizitzarako ekonomia bultzatzeko.

Jabetzaren ideia ere aldatu behar dugu. Gaur egun, uste dut jendearen gehiengoak argi duela jabego pribatua ez dela eraginkorra osasuna bezalako galetan. Baina ez da eraginkorra gainerako jarduera ekonomiko gehienetan ere. Ekoizpen eta bizitza baliabideen jabetza pribatuak kapitalaren pilaketari soilik egiten dio mesede. Ez jendearen beharrak asetzeari.

"HAUTSI EGIN BEHAR DUGU HAIEN ETORKIZUNA"

Hautsi egin behar dugu haien "normaltasun berria". Gai izan behar dugu beste politika ekonomiko eraldatzailerik bat sustatzeko. Tokian tokikotik hasita, ekonomia sozial eraldatzailerik, burujabetzak eraikiz. Oinarrian, beharrezkoa da helburua aldatzea: kapitala pilatzearen helburua ordezkatu behar du bizitzari eustearen eta berau aberastearen hel-

buruak. Horrek eskatzen du ekonomia kapitalista bukatzea, birusarekin edo birusik gabe. Ekonomia sozial eraldatzailerik praktikatik aurre egin behar dio botere kapitalistari. Erantzun sortzailea eman behar dio gauzak birbanatuz.

Uste dut helburua bizitza burujabetza dela. Hau da, interdependentzia, ego-dependentzia, hauskortasuna onartzen duen bizitza. Baina ez soldatapeko lan dependentearen sakrifizioa. Trukerik egingo ez duen bizitza izan behar du, hau da, bizi-denbora diruaren truke aldatuko ez duena, besteren helburuetarako bitarteko edo erreminta izango ez dena. Bizitzeko modu berri horretan, bizitza ez da pilaketa kapitalistaren menpe jarriko, erabilera balioa ez da truke-balioaren menpe egongo, zaintza lan produktiboak ez dira soldatapeko lan dependenteen menpe geldituko... bizitzeko bestelako modu horiek ekarriko lukete ekonomia sozial eraldatzailerik izatea faxismo posmodernoaren eta merkatu arrazakeriaren alternatiba.

Egia da animoz baxu gaudela, egia da egoera ez dela oso aldekoa, baina ezin dugu inoiz itxaropenik galdu. Ezin dugu inoiz ahaztu ezinezkoa den bakarra borrokatzen ez dena, bilatzen ez dena dela.

Nik ez dakit ekonomia sozial subertsiboaren garaia iritsi den, baina kontua ez da ea garaia iritsi denetz, baizik, bera lortzera joan nahi dugun. Neoliberalismoak, boterearen pilaketak, distantziak eta diziplina sozialak, honaino ekarri gaituzte: birus batek askatutako krisi sistemikora. Honen aurrean, aurrera egin dezakegu boterearen, kapitalaren, lanen banaketan. Edo aurrera egin genezake ardura kolektibo eta indibidualetan, diziplinarik gabeko betekizunetan. Aurrera egin dezakegu distantziak txikitzen dituen kooperazioan, batasunerantz.

Aukera paregabea dugu zentzua emateko "pertsonak lehenbizi" diskurtsoari. Gai izango al gara? Horretarako ihes egin behar diogu kudeaketaren ideari eta eraldaketa izan behar dugu helburu"

Aurrera egiteko landu ditzakegun birbanaketa hori, ardura hori, batasun hori, erakutsi zizkiguten boterearen ustez hain gaizki hitz egiten duten horiek, gaizki ahoskatzen duten horiek, Andaluziako jornalariak. Kolonizatuak izan ziren herrietako milaka biztanle horiek bezala gaizki ahoskatzen dut nik, bukatu behar izan zutelako kolonizatzaileak inposatutako hizkuntzan eta ekonomian adierazten. Hain gaizki hitz egiten duten horiek erakutsi zizkiguten balio horiek eta oso garrantzitsua da bizi ditzagula birbanaketa, ardura, batasuna. Agian horregatik erasotzen ditu botereak. ●

DOLORS BASSA COLL

“Emakumea eta gaizkilea izatea modu bikoitzean kriminalizatzen du gizarteak”

Bazterketa, hainbat lanpostuetara sarbidea debekatua izatea, kartzelako jardueretarako ordu murrizketa edo gizonezkoen espetxeetako emakumeen moduluetan preso egoteak eragiten dituen desberdintasunak dira, bertzeen artean, emakume presoek ordaintzen duten kondena bikoitza. Halaxe azaldu dio ARGIAri Kataluniako prozesuaren sententziarengatik hamabi urteko kartzela zigorra duen Dolors Bassa (Torroella de Montgrí, 1959) Generalitateko Lan eta Gizarte Gaietarako kontseilari ohiak. 800 egunetik gora daramatza giltzapetuta.

 SAIOA BALEZTENA JORDI BORRÀS

Nola oroitzen duzu espetxera sartu zinen unea?

Azaltzen zailak diren sentimenduak bizitu nituen: amorrua eta inpotentzia babesik gabe sentitzeagatik eta, era berean, eskubide kolektiboen defentsan aritzearen uste oso irmoa.

Nola jaso zenuen sententzia?

Astakeria bat izan zen. Tira, absoluzioa ez zen edozein sententzia bidegabea zen, baina hamabi urteko espetxe zigorra mendeku miserablea da. Itxaropenik ere ez nuen egia erran, baina egia da zuzenbide penalari heltzen niola: guttienez uste nuen defentsak aurkeztutako frogak desmuntatu zituztela kontakizun fiktizioa eta akusazioaren testigantza arguentu gehienak. Horregatik, eta zuzenbide penala indibiduala dela kontutan hartuta, sekula ez nuen bi digitutako kondena batean pentsatu.

Madrilgo Alcalá Meco emakumezkoen espetxean

egon zinen lehendabizi eta Kataluniara gerturatu zintuzten gero, gizonezkoen espetxe bateko emakumezkoen modulura. Egia da Madrilera itzultzeko eskaera egin zenuela?

Bai, hasieran bai. Segurtasun neurriak desberdinak ziren: Katalunian espetxea modernoagoa da, dena dago automatizatuago eta, ondorioz, egokitzea ere zailagoa izan zen. Hala ere, Puig de les Basses espetxean familia eta lagunak gertuago ditut eta horrek konpentsatzen dit. Eta 100.2 artikuluari esker, orain, espetxetik 45 minututara dagoen nire herrira joan naiteke lana egitera.

Genero ikuspegitik kritikoa zara espetxe politikekin. Zeintzuk dira emakumeek pairatzen dituzuen desberdintasunak?

Ez da kasualitatea emakumezkoentzako hain espetxe gutxi egotea. Giltzapetutako biztanleriaren %8a gara bakarrik emakumeak eta, testuinguru horren au-

rrean, espetxeak gizonezkoentzako dau-
de pentsatuta. Espetxearen egunerokotasunean ere agerian dago hori: laneko integrazioaren aldeko ikastaro okupazionalak genero estereotipoen isla dira, Puig de les Basses espetxean guk piszinako jarduera guttiago ditugu gizonezkoekin alderatuz, ekonomatua emakumezkoen higiene produktuak falta dira, emakumezkoek egon ezin duten lanpostuak daude... Espetxetik lanean ari naiz halako desberdintasunen kontra.

Zenbateraino pairatzen duzue emakumeek bazterkeria bikoitza espetxean?

Emakumea eta gaizkilea izatea modu bikoitzean kriminalizatzen du gizarteak. Eta gure kasuan, erabat desberdina da emakumeontzat pentsatutako espetxe batean preso egotea edo gizonezko espetxe baten emakumezkoen modulu egotea: hori da desberdintasunik handiena espetxeratutako kide gizonezkoekin alderatuz; bidegabekeria berdina

pairatzen ari garen arren, zazpiak elkarrekin daude modulu berdinean.

Hitz egin dezagun politikaz. Zuk ERCKo diputatuaren akta uztea erabaki zenuen. Zergatik?

Presazko egoera izan zen. Generalitateko presidentea bozkatu behar genuen eta biharamunean deklaratzera deituak ginen. Bitxiki, hiru emakumeok erabaki genuen diputatu akta uztea: Marta Rovirak, Carme Forcadellek eta nik neuk. Batetik, espetxera joan beharko bagenu, gure parlamentuko lana behar bezala ezin genuelako egin. Bertzetik, biharamunean aringarria izan zitekeelako, espetxean sartzea saihestuz. Hurrengo presidentea bozkatzeko geure erantzukizuna betea genuela uste genuen, CUPEk alde bozkatu izan balu, geure hiru botoak erabakigarriak zirelako Jordi Turull presidente izateko.

Espainiako Kongresuan ERCKo diputatua den Montserrat Bassa

ahizparekin liburu bat idatzi berri duzu, espetxeko beiraren bi aldeetatik. Nola suertatu zen ideia?

Emakume begiradatik jasota utzi nahi nuen bizitakoa. Elkarrekin egitea erabaki genuen, errepresioa espetxe barrutik azaltzea garrantzitsua delako, baina, era berean, hormen bertzaldetik jende anitzek sufritu duena ere azaldu nahi genuelako, bereziki familiak eta lagunek. Errepresioa oso gogorra eta kolektiboa izan da, eta bion bizipenen bitartez errealagoa egiten genuen.

UGTKo idazkari nagusia izan zinen 2008tik 2015era. Gehiengo sindikalaren aldetik babestuta sentitu zara?

Pertsonalki beti eman didate babesa. Batzuetan, orain bezala, modu esplizitu eta publikoagoaren bitartez, eta bertzetan, hasieran bezala, hedabideetan gehiegi azaldu gabe.

Alde bakarreko bideak ez du

funtzionatu. Urrutiegi joan al zineten?

Gure ustez komeni zena egin genuen. Hautestontzietan hiritarrek agindu zuten mandatura jarraituz, baina elkarriketa eta negoziazioa beti presente edukiz. Beraz, elkarriketan jardun ez bagenuen izan zen bertzaldean ez zegoe-lako inor elkarriketarako prest. Hori bai, independentziaren helburua asetzeko inoiz baino gertuago egon gara. Ezer ez da berdin izango 2017ko urriaren ondotik eta ez diogu sekula uko egingo Kataluniako Errepublika aske eta independentista eraikitzeari. Ez dago errepresiorik hori aldatuko duenik.

Errepublikaren aldarrikapenaren ondotik batzuk erbesteratu ziren eta bertzeak espetxeratu egin zintuzteten. Badago uste duenik estrategia falta egon zela zuen artean. Ados zaude?

Katalunian erreferenduma bozkatzeko lan handia egin genuen eta Espainiako

Estatuak errepresioaren mailarik altuena aktibatu zuen. Horrek beldurra eragin du, hiritarren artean eta erakundeeetan. Taktika lehenetsi behar izan genuen, estrategia baino. Ez uste bezain azkar seguruenik, baina ziur nago errepublika independentea lortuko dugula.

Sekula pentsatu zenuen erbesteratzean?

Ez. Argi izan dut nire erantzukizuna nire herrialdean gelditzea zela, nire jendearen ondoan. Erabaki askea izan zen, ez jakintasun handiko une batean hartua.

Orain mugimendu independentista bide orririk gabe dago. Zein uste duzu dela hemendik aurrerako estrategiarik hoberena?

Ez nago ados. ERCK herrialde eta mugimendu gisa indartzeko estrategia bat aurkeztu du, berriz ere saiatzeko. Aurrera egiten jarraitzeko ezinbestekoa iruditzen zait ahalik eta gehien izatea. Funtsezkoa da errepublikara heltzeko bidea independentzia denaren uste osoa zabaltzea. Emantzipazio sozial eta nazionala, ahalik eta azkarren.

Ordezkarri independentisten artean gaizki ulertuak nagusitu dira, aldiz. Clara Ponsatí kontseilari ohiak adibidez, duela gutti erran zuen urriaren 1ean “gezurretan” ari zinetela.

Ez nago berarekin ados eta adierazpen

horiek mintzen naute. Norbaitek uste du gezurretan ariko bagina, espetxean hamabi urtez egongo ginatekeela? Nire kasuan, behintzat, ez nintzen sekula gezurretan ibili. Eta ez dut uste bukaeraraino iritsi ziren nire gobernuko lagunek ere egin zutenik. Hilabete biziak izan ziren, egia da bera beranduago eta sail konkretu batean sartu zela, agian horrek bertze ikuspegi bat eman zion.

Koronabirusaren harira Bartzelonako Merkataritza Ganberako presidente Joan Canadellek erran zuen “Espainia langabezia eta heriotza den bitartean Katalunia bizitza eta etorkizuna dela”. Ildo berean, Meritxell Budó Generalitateko bozeramaileak adierazi du “Katalunia independente batean ez lirakekeela hainbertze hildako egongo”. Zenbateraino kaltetzen dute halako adierazpenek mugimendu independentista?

Edonor askea da uste duena errateko, horretarako dago adierazpen askatasuna; baina uste dut adierazpen horiek tokiz kanpo daudela. Zoritzarrez epidemia herrialde askotan zabaldu da, bizitza asko eraman ditu eta lan prekaritatea ekarri du familia askotara. Ni kritikoa naiz Espainiako Gobernuaren kudeaketarekin eta uste dut katalanok pandemia gure kabuz kudeatzeko eskubidea eta betebeharra dugula. Baina ho-

rrek ez du erran nahi hobeto egingo genuenik zuzenean. Frogatu egin beharko genuke, beti bezala. Seguruenik desberdin egin izango genuke, hori bai.

Amaitzeko, fidatzen zara Espainiako Gobernuak abiatu duen eztabaida mahaiarekin?

Elkarrizketaz fidatzen naiz. Elkarrizketaren bitartez eta judizializaziorik gabe politikoa den gatazka hau libratzeko aurrerapausoak emango ditugu, seguru. Momentuz elkarrizketa mahaia tratatuta dago pandemiarengatik, baina espero dut aurki elkarrizketari eta negoziazioari berriz heltzea.

Preso politikoak aske gelditzea ahalbidetzeko, kode penalean sedizio delituaren aldaketa egiteari buruz zer deritzozu?

Proposamenaren zehaztasunak jakin beharko genituzke. Uste dut adabakia izango litzatekeela: sedizio delitua aldatzea ez da inolaz ere konponbidea. Delitu hori ez dago demokrazia finkatuetan eta ezabatu egin beharko litzateke, ez aldatu. Konponbidearen alde aurrera egiteko ezinbestekoak dira amnistia, hiritarrei ahotsa eta botoa ematea, eta errepresioarekin amaitzea. Hori bai, espetxean ez gaude ongi eta nik ez dut espetxeko martiria izateko uste sendorik, beraz, ahalik eta azkarren aske gelditu, hobe. Espetxeratuta prezio oso altu eta bidegabea ordaintzen ari gara. ●

IBRAHIM MASE

GOSE GREBAN

HIL DIREN MUSIKARI TURKIARREN ONDAREA

Grup Yorum musika talde turkiarreko kideei "erakunde terroristako" kide izatea egotzi zieten. Epaiketa justua eskatzeko eta Turkiako Gobernuak musika taldearen aurka hartutako neurriak salatzeko baraualdia hasi zuten hainbat kidek. "Bizitza izeneko borrokan eman genuen izena, bide ilun honen amaieran gaude; eguzkia irteten ikusi dugu", abesten zuten jendez mukuru izaten ziren kontzertuetan. Taldeko bi kidek ikusi dute bide ilun horren amaiera, 300 egunen bueltako gose greba eta gero.

 MARIA ORTEGA ZUBIATE

Unibertsitateko lau lagunek sortu zuten Grup Yorum taldea, 1985ean. Latinoamerikako kantagintza berriak limurtuta, Turkiako musika folklorikoa rock modernoarekin nahasteari ekin zioten. Ezohiko taldea izan da, ingelesezko Wikipedian irakur daitekeenez, 35 urtean 60 kide inguru pasa dira taldetik, 23 estudioko album kale-ratu dituzte eta oso jazarriak izan dira. Urteotan 400dik gora atxilotu eta epaiketa izan dituzte.

Ukabilak eta garaipen keinuak nonahi, jende andana bildu izan dute kontzertuetan. Orkestra itxura du musika taldeak; 30 musikari inguruk osatua, agertokia zein plaza, biak bete izan ditu nonahi. Kontzertuen kronikak jaso izan dituzte Turkiako oposizioako aldarriak botatzen zituztela zaleek askotan abestien arteko atsedenetan, Herriaren Askapenerako Alderdi-Fronte Iraultzaileko DHKP-Cren aldekoak ere bai.

2012an orain arteko kontzerturik jendetsuena eman zuten, milioi bat pertsona batuz. *Çav Bella* (*Bella Ciao* turkieraz) abestiare-

kin iritsi zen une gorena, bi milioi esku altxatuz zerura, agertoki gainean zeuden dozenaka musikarien erritmora mugituz.

Turkiar eta kurdu ezkertiarren erreferente kultural garrantzitsua bilakatu direla irakur daiteke *Pressenza* nazioarteko prentsa agentziaren artikulu batean. Rock eta folk erritmoak nahasturik, kapitalismoaren, inperialismoaren eta Turkiako Gobernuaren aurka abesten dute, beren politikak klasistak eta baztertzailak direla defendatuz.

Musikaz aparte, kulturako beste zenbait adar ere landu dituzte. *Tavir* izeneko arte aldizkaria kaleratzen dute; kultura, literatura eta musika lantzen dituzte bertan. Eta zentro kultural bat ere sortu dute, Istanbulgo Okmeydani auzoan: *İdil Kültür Merkezi*.

Gobernuak maiz debekatu ditu bere kontzertuak, diskoak bahitu edota sarekadak egin beren kulturgunean; 2016an musika taldeko ekintza kultural guztiak debekatu zituzten, eta taldea legez kanpo utzi. "Erakunde terroristaren parte izatea" egotzi zieten taldekideei, eta

kide asko pasa da Turkiako Poliziaren eskuetatik. 2018an 300.000 lira turkiar (40.000 euro inguru) eskaini zituen Poliziak, zenbait taldekide atxilotzen laguntzen zuenarentzat; beraietako bat izan zen gose greba egin duen Ibrahim Gökçek, 2019an atxilotu zutena.

Askok torturak salatu dituzte. 2012an, kasu, Selma Altin abeslari nagusiari eta Ezgi Dilan Balci biolin-jotzaileari tinpanoa eta besoa apurtu zizkieten, hurrenez hurren, atxilotuta zeuden bitartean. Gose greba egin zuten taldekideek ere salatu zituzten; Bölek eta Gökçek beren gogoz kontra ospitaleratu zituzten. Beren egoera salatu zuten eragileen artean, Ankarako eta Turkiako medikuen erakundeek, "giza duintasunaren aurkakoa eta tortura" salatu zituzten.

GOSE GREBAN EPAIKETA JUSTU ESKE

2019ko ekainean hasi zuten gose greba Helin Bölek eta Ibrahim Gökçek musikariek. Kartzelan ziren biak, Herriaren Askapenerako Alderdi-Fronte Iraultzaileko (DHKP-C) izatea egotzita. Frontea erakunde terroristatzat du Turkiako Gobernuak; eta beraz, terrorista izatea egozten zien gose greban hil diren bi musikariei zein taldeko beste lauri. Hirugarren preso bat ere batu zen gose grebara, Mustafa Koçak; berari ere fronteko kidea izatea leporatu zioten.

Bizia galtzen lehena Helin Bölek izan zen. 288 egunez gose greba egin eta gero, apirilaren 3an zendu zen, 28 urterekin. Taldeko abeslaria zen, eta bera izan zen gose greba hasi zuen lehena Estatuaren presioak, beren kontzertuen debekuak eta beren zentro kulturaletako sarekadak amaitzeko presio egin asmoz. Iazko azaroan, gose greban aurrera zihoala, kartzelatik atera zuten, baina kalean jarraitu zuen protestarekin. 2002tik Turkian gose greban hildako lehen pertsona bilakatu da Helin Bölek. Orduko hartan hildakoa DHKP-C taldeko parte izatea egotzita espetxeratutako Melek Birsan Hover preso izan zen; segurtasun handiko kartzelako egoera salatzeko egin zuen gose greba.

Musikariei greban batu zitzairen Mustafa Koçak, 28 urtekoa hau ere, apirilaren 24an hil zen Esmirnako segurtasun handiko kartzelan, 297 egun gose greban eman ondoren. Bere kasuan, DHKP-Cko kide izateaz gain, 2015ean fronteak hildako fiskal baten heriotzan zerikusia izatea leporatu zioten. Bizi osorako kartzela zigorra zuen bizkar gainean, baina berak errugabetasuna al-

ANF

HELM BÖLEKEN SENIDEAK eta lagunak bere gorpua eramaten.

darrikatu zuen beti: fiskalaren hilketan parte hartu izanaren autoinkulpazioa hamabi eguneko torturaturapean zela sinatu zuela salatu zuen.

Ibrahim Gökçek musikaria izan zen gose greban gehien iraun zuena; 323 egun. Kartzelatik irtendakoan, aurtengo otsailean, grebarekin jarraitu zuen. Martxoan bi musikariak atxilotu zituzten berriz ere, baina lau egunera aske utzi zituzten. Maiatzaren 7an hil zen, gose greba utzi eta bi egunera.

Dena den, gose greba egin dutenak ez dira musika taldeko preso bakarrak. Ali Araci, Bergün Varan, Emel Yesilirmak eta Sultan Gökçek oraindik kartzelan daude; azken hori gose greban hil zen Ibrahim Gökçeken alarguna da, baina ezin izan zuen Gökçek agurtu, ez ziotelako hiletara joaten utzi.

Ikusteko dago nola amaituko den guztia, beste bi preso politiko ere gose greban baitaude egun. Grup Yorumeko taldekideak ez diren arren, hildako musikarien aldarri bera dute Ebru Timtik eta Aytaç Ünsal abokatuek. Erreportaje hau ixteko egunean 147 eta 116 egun daramatzate gose greban (maiatzaren 28an), hurrenez hurren, epaiketa justu baten alde. Bitartean, Grup Yorum musika taldeak, protestan hildako kideen harira, nazioartean gaiak izan duen oihartzuna estimatuz ondorengoa adierazi du sare sozialetan: “Erresistentzia poli-

tikoki arrakastatsua izan da eta mundu osoak izan du honen berri. Kontzertu bat emateko eskaria egin dugu, eta erantzuna baiezkoa izatea espero dugu”.

AZKEN AGURRAK

Apirilaren 4an jendetzak hartu zuen Istanbulgo Küçük Armutlu auzoa. “Zure izena lur honetan geratuko da betirako, udaberriko haizeak mugituko duen gure bandera izango zara”, abesten zuten. Böleki azken agurra emateko bildu ziren han. Poliziak bide guztiak moztu bazituen ere, inguruetan jendea bildu zen Grup Yorum taldeko abestiak abestuz eta poliziaren blokeoaren aurkako aldarriak botaz.

Jendetza guzti horren artean ikus daiteke Gökçek taldekidea ere, hil aurretik, gurpil aulkian eserita atera zioten argazkian, bere lagun eta taldekidearen argazkia eskuan. Besteen aldean, Gökçeken gorputza zena baino are meharago ikusten zen. Bere taldekidea izan zen gose greba hasi zuen lehena, baita bizia galtzen ere.

Ehorzketa horretan poliziak jende ugari atxilotu zuen, Helin Böleken senitartekoak, abokatuak eta bi autoen gidariak barne. Abeslariaren gorpua zegoen gunera hurbildu nahian zebiltzan manifestariak geldiarazi zituen poliziak, eta manifestarien eserialdiaren aurrean, kargatu eta hainbat atxilotu zituen.

Böleken hiletan atera zizkioten bere biziko azkenengotariko argazkiak Gökçeki. Publikoki hurrengo aldiz agertu zenean berea zen ehorzketa, maiatzaren 8an. Hurrengo egunera arte ezin izan zuten lurperatu, ordea, poliziak bere gorpua bahitu baitzuen.

Kayseriko probintziakoa jaiotzez, Istanbulgo etxe baten eman zioten azken agurra bere jaioterrira eraman eta han ehortzi aurretik. Polizia presentzia handia zegoen eraikin kanpoan, bere kidearen ehorzketa bezala, hurbildu ziren manifestariak geldiaraztera. Kasu honetan, ordea, okerrera egin zuen egoerak, eta poliziak gas negar-eragilea jaurti zuen eraikinera, bertako zenbait atxilotu eta gorputza bahitzearekin batera. Atxilotuen artean zeuden Gökçeken familiako kideak eta Grup Yorumeko taldekideak. Poliziak hilotza bahitu eta Kayseriko probintziara eraman zuen, eta hurrengo egunean eman zioten azken agurra, bere jaioterrian lurperatzearekin batera.

Handik egun gutxira, maiatzaren 13an, Böleken hilotzaren inguruan zortzi lagunak osatutako taldea batu zen; Gökçeken hiletan atxilotutakoak ziren. Botila eskuan, beren bi taldekideen omenez egin zuten topa, eta beren memoria ez ezabatzeko hautua egin zuten: “Beraiek argizatutako bidea jarraituko dugu”. ●

HAMAIKETAKOAN ERE IKASTEN DA

Ikaskideen hamaiketakoan eragitea izan dute ikasturte honetako erronka Batxilergoko hainbat gaztek: elikagai industrialak erosteko joeraren aurrean, fruta postuak jarri dituzte jolas-orduan. Konfinamenduak erdibidean utzi du proiektua, baina ez dira besoak gurutzatuta geratu: errezeten liburu digitala ere osatu dute ikasleek, bertako eta sasoiko jakiak oinarri. Eta etxeko sukaldean errezetetako platerak prestatzen grabatu dute euren burua, bideoak liburuxka digitalean txertatzeko. Hiru ikastetxeren arteko elkarlanak gidatu du bidaia pedagogiko hau.

MIKEL GARCIA IDIAKEZ DANI BLANCO

Nondik dator supermerkatuan erosi dugun jakia? Zein kostu ekologiko du horrek? Eta zein baldintzatan egin dute lan baratze eta negutegietan, guk hain merke eskuratu ditugun elikagai horiek lortzeko? Gogoeta egin zuten 16-17 urte inguruko gazteek Irungo Pio Baroja institutuan, eta ikastetxeko ikasle guztiei galdetegia banatu zieten ondoren, diagnostikoa egiteko: “Zein hamaiketako egiten duzu?”. Ondorioa garbia izan zen: palmera/opil/txokolate... industrial asko, eta plastikoz ongi bilduta. Beste galdera bat ere luzatu zieten ikaskideei: “Institutuan bertan fruta salduz gero, erosiko zenuke?”. Baietz erantzun zuen jendeak, eta horrela jaio zen Batxilergoko lehen mailako ikasleen proiektua: ehun bat ikasle, lau taldetan banatuta,

fruta saltzeari ekin zioten jolas-orduan; astean bitan eta patioan bi mahai jarri-ta. Gabonetako oporren ostean hasi ziren, eta konfinamendura arte luzatu zuten. Fruta erosteaz, kaxatan eramateaz, mahaia antolatzeaz... arduratu ziren.

“Aurreikuspen onegiak genituen, pila bat salduko genuela uste genuen, baina ez zen hala izan”, aitortu digu Pilar Gomez institutuko irakasleak. Ikastetxean bertan dute lehia: makina dago institutuan, freskagarriak, txokolata, fruitu lehorrak... saltzen dituen. Barneratuta ditugun hainbat ohitura ere azaleratu zituen ekimenak: bertako sagarra (errege sagarra) eta atzerrikoren bat jarri (Granny Smith), eta bigarrenaren alde egiten zuten ikasleek nabarmen, distira, itxura eta estetika “perfektu” hori duen frutara ohitu gaituztelako supermerkatuek. Horri buruz eztabaidatzeko ere balio izan die proiektuak.

Gainera, saltzaile aritu ziren ikasleek eurek –eta beren lagunek– fruta jateko ohitura hartu zuten, gutxi-gehiago. Taldeetako batean, esaterako, erabaki zuten azoka jartzea egokitzen zitzaizen egunetan ikasleetako batek talde guztiarentzat fruta bana erostea, txandaka.

Elikadura jasangarriak eskatzen du hondakinak ere ahalik eta gutxien sortzea, eta plastikorik ez zuten batere erabili azokak iraun zuen bitartean. Lanketa baten ondorio izan zen: egunerokoan alferrikako zenbat plastiko erabiltzen dugun ikusita, pentsatu zuten irtenbide egokiena zela fruta kutxatan eramatea saltokitik ikastetxera, eta mahai ondoan organikorako poltsak erabili zituzten, fruta-azala eta abarrentzat.

EUSKAL TAKOAK ETA PILOTAK TXITXIRIOEKIN

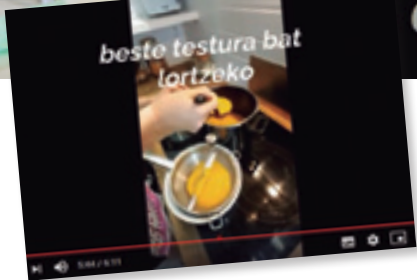
Egun batetik bestera pandemiak ikastetxeetako ateak itxi zituen eta hamaiketakoak norberak bere etxean egin beharreko mokadutxo bihurtu ziren, baina jolas-orduko azokarekin batera abiatu zuten beste ekimen bati jarraipena eman ahal izan diote konfinamendu garaian

Pio Barojako ikasleek: bertako eta sasoiko produktuekin osatutako errezeten liburuxka digitala. Hondarribiko Talaian ikastetxeko adin bereko ikasleak ere batu zaizkie, eta denen artean osatu dituzte errezeten bilduma jasotzen duten webgunea eta liburu digitala. Informatika klaseak baliatu dituzte horretarako. “Herriko baratzeak, azokak, kontsumo taldeak, kilometro zero kontzeptua... landu genuen, ikusteko supermerkatutik harago makina bat aukera daudela jana-ria lortzeko –azaldu digu Maier Gereka Talaian ikastetxeko irakasleak– eta aldi berean identifikatu genituen zein diren urtaroz urtaro Euskal Herrian ekoitzi ditzakegun elikagaiak”. Hala, elikagai horiekin osatu dituzte ikasleek errezetak, urtaroka banatuta. Ikasleak saiatu dira errezeta arrunten gain plater originalak eta bitxiak sortzen, beste lurralde batzuetako sukaldaritzak aztertu eta hemengo elikagaietara egokituz. Tako mexikarraren orde, esaterako, euskal takoa; eta entsaladari modan dagoen aguakatea bota beharrean, bertako sagarrarekin hornitu.

Etiket ezin atera, sukaldean errezetak plater bihurtu eta bideoan grabatzeko ere aprobetxatu dute ikasleek. Hala, hainbat errezetaren ondoan, horiek prestatzeko eman beharreko urratsak bideoan azalduta ikusteko aukera dago liburuxka digitalean.

12-13 URTEKO IKASLEEN PORRU-PATATA

Errezeten liburuko bideoetako bat berezia da: porru-patatarena. Pio Baroja institutuko Batxilergoko gazteek grabatua da, bai, baina ez euren etxeko sukaldean, Irungo Txingudi ikastola publikoko sukaldaritza tailerrean baizik. Errezeta institutukoek egin zuten, eta errealtate bihurtu berri, Txingudiko Bigarren Hezkuntzako lehenengo mailako ikasleek. Institututik pare bat ikasle gerturatu ziren Txingudiko sukaldaritza tailer arrakastatsura, prozesua bideoan grabatzeko. Poz-pozik aritu ziren batzuk zein besteak –institutu-

ko ikasleak, beren errezeta beste batzuk gauzatzen ari zirelako; DBHko ikasleak, institututik etorri zirelako euren jarduna grabatzera-, eta saio gehiago egitekotan geratu ziren, baina egunetik gauera konfinamendua iritsi zen.

Ez da harritzekoa Txingudi ikastolak institutuko proposamenari atea zabaltzeko izana, ikastolan urteak daramatzatela elikadura jasagarri eta osasun-garriaren inguruan gogoetatzeko. Haur Hezkuntzatik DBHrainoko ikasleak hartzen dituen ikastetxe honetan, gaia txikitatik barneratzen hasi behar dela uste dute. Adibidez, konturatu ziren Haur Hezkuntzako eta Lehen Hezkuntzako lehen mailako haur askok jangelan fruta osoa ez dutela jaten eta zaborretara fruta pila bat botatzen zela. Erabaki zuten txikiei fruta osoa eskaini beharrean, nahi zuten zatia eskaintzea (laurdena, erdia...) eta gainerakoa bi modutan aprobetxatzea: batetik, Haur Hezkuntzakoek ikasgelan jaten duten hamaiketarako. Bestetik, soberan geratutako frutaz betetako karroa paseatzen dute ikasleek Lehen Hezkuntzako jolas-garaian, eta patioan dauden ikaskideak fruta hartzen joaten dira karrotik. "Arrakasta itzela du ekintzak", azaldu digu Mikel Estonba irakasleak. Baratze ekologikoari, gosari eta

hamaiketakoei, ikasleen urtebetetze festetako jakiei... lotuta ekintza gehiago ere badituzte.

"Bitxia da, haur horiek gero Bigarren Hezkuntzara pasatzen direnean, ohiturak aldatu egiten baitituzte -aitortu du

Bertako sagarra (errege sagarra) eta atzerrikoren bat jarri (Granny Smith), eta bigarrenaren alde egiten zuten ikasleek nabarmen, distira, itxura eta estetika "perfektu" hori duen frutara ohitu gaituztelako supermerkatuek

Gurutze Laboa Txingudiko irakasleak-; normala da, jada ez dira gurasoak hamaiketakoa aukeratzen dutenak, nerabezaroan daude... eta horregatik adin honetan ere elikaduraz eztabaidatzea erronka da". Gainera, elikadura industrialak etengabe sustatzen duen gizarte

Goian, Txingudi ikastola publikoko haurrak, institutuko ikasleek egindako errezeta prestatzen. Behean, errezeten liburu digitala eta liburuan doazen bideoetako bat (kasu honetan, kuia purea).

ereduak ez du asko laguntzen. "Garbi daukagu oro har gizartearen inertzien kontra egin behar dugula, baina baikorrrak izan behar dugu, fruituak ez baitira egun batetik bestera ikusten, baina landutakoaren arrastoa hor geratzen da eta txikitatik ikasitakoa, barnean dagoena, gerora bueltatu ohi da", dio Estonbak.

IKASTETXEEN ARTEKO ALIANTZA

Pio Baroja, Talaian eta Txingudi, bi herri-tako hiru ikastetxek hartu dute parte era batera edo bestera proiektuan, eta denek argi dute horrek aberastu egin dituela prozesua eta emaitza. Batetik, motibazio handia izan da ikasleentzat, elkarren lana interesaz jarraitu dute eta batzuen eta besteen bisitak gustura hartu dituzte. Bestetik, irakasleentzat ere modua da bakarrik ez sentitzeko eta elkarlanean aurrera hobeto egiteko. Ekimenarentzat, jakina, beti da ona elkartrukea, ideia eta kontraste gehiago ekartzen dituelako.

Beste ate bat ere jo dute: Irun eta Hondarribiko udalena. Errezeten liburuxka txertatu egingo dute udalek beren webgunean, ez daitezela izan ahanzturan geratuko diren errezetak, ahalik eta herri-gehienek aprobetxatuko dituzten sukaldaritza proposamen jasagarriak baizik. ●

Euskara hizkuntza gutxitua da, eta lakota askoz gutxituagoa

AITOR ESTEBAN

Lakota hizkuntzaz hitzaldia egitekoa zen Aitor Esteban (Bilbo, 1962) iragan martxoan Gasteizen, Hitz Adina Mintzo ikastaroaren barnean. COVID 19-ak eragindako konfinamenduak bertan behera utzarazi zituen martxoaz geroko saioak eta, hainbestean, postaz jakinarazi dizkigu lakota hizkuntzari buruzkoak EAJko diputatuak.

 MIEL A. ELUSTONDO

Estebanek guztiz erabakia zuen Gasteizko ikastaroan partaide izango zirenei irakatsiko zien lehena, *siux* hitzaren jatorritik, alegia: “Zuriek bakarrik erabiltzen zuten *siux*. Lakoten etsai den ojibway tribuak *nadowesiu* –hau da, ‘suge txiki’–, izenez izendatzen zituen lakotak. Zuriek, berriz, berbaren amaiera baino ez zuten gogoan hartu eta, hortik, *siux*”. Arrotzek eman izena gailendu, jatorrizkoa azpian gordea. Bestalde, Estebanek *siux* nola ahoskatu behar den ere azaldu nahi zuen, lakotek berek *su* ahoskatzen baitute, eta ez *siux*, hemen ohitura dugunez. “Dena dela, eurek nahiago dute Lakota edo Dakota izenak erabili. Adiskide, aliatuak, dute esanahia. Hizkuntza eta herri bakarra diren arren, mendebaldekoak Lakota dute izena; ekialdekoak, aldiz, Dakota”. Horixe Aitor Estebanek lehen oharkizuna... “Zuriek lakotei *siux* izena eman zieten, eta lakotek zuriei, berriz, *wašiču*, baina *wasicu* ez da edozein zuri, bakarrik estatubatuarra”.

Bateko Lakota eta besteko Dakota, historia zenbait zertzelada ematekoa zen EAJko Madrilgo diputatua. Halaber, kokapen geografikoaz, oraingo eguneko egoeraz, hiztunez eta bestez berba egin gura zuen. Indigena ezagunenak dira siuxak gaur egun, filmei esker. Minnesotan bizi ziren gizon zuriak AEBe-

tako ekialdeko itsasaldera heldu ziren sasoian. Indigena hauek ehiztariak ziren, izatez, eta kanoak erabiltzen zituzten batera eta bestera ehizan joateko. Hala ere, XVIII. gizaldian euretariko batzuek mendebaldeko migrazioari ekin zioten, Ojibway tribuaren, edo Chippewa izenez ere ezagunak, erasoan eraginez. “Lakota-dakoten arerio sutsuak ziren ojibway-ak, eta, zuriengandik armak lortu eta migratzera bultzatu zituzten lakotak. Gero eta urrunago heldu ziren, zaldiz, eta, astiro-astiro, filmetan ikusi dugun kultura berri bati lotu zitzaizkion, beste hainbat herriekin batera”. Estebanek badu lakoten lekukotasun zuzen eta lehen eskukorik. “Euretariko agure zahar batek esan zidanez, lakoten muina aldaketa da. Gaur egun, hainbat erreserbatan bizi dira AEBetan, eta, adibidez, Minnesotan, Hego eta Ipar Dakotan, eta Montanan dira. Baina Kanadan ere bai. Beste zenbait indiar herriekin alderatuz, kide asko dira eta harro daude euren nortasunaz”. Aurki horrek, ordea, badu bere girbina, haien erreserbak AEBetako txiroenetakoak baitira.

2.000 HIZTUN

Hitz Adina Mintzo ikastaroaren lehen helburua hizkuntza da, “batez ere horretarako gonbidatu nindutela uste dut, eta hitzaldi gehiena hizkuntzaren inguru-

koetan lotu gura nuen. Bistan da, ordea, hizkuntza kulturarekin guztiz lotuta da goela, eta pentsatzeko erarekin”.

Aski ilun dihardu Estebanek hizkuntzaz: “Zoritxarrez, euren hizkuntza guztiz baztertuta egon da hainbat urtetan, eta, oraintxe, zail da zenbat ‘siux’ eta zenbat hiztun diren jakitea. Uste da 200.000 inguru direla, eta haietarik 2.000k baino ez dutela euren hizkuntza menderatzen, hau da, %1 baino ez!”. Oraingo egunean, haur eskolak sortu dituzte beren oinordeak lakota hizkuntzan murgiltzeko. “Ez dute beste hizkuntzarik erabiltzen. Bestalde, udalekuak ere antolatzen dituzte. Zorionez, finkatua dute lakhotiya-ren ortografia, eta hori lagungarria zaie, oso. Ikasgura piztu du horrek”, esan du Estebanek, itxaropen izpiz bernizatuz solasa.

SIOUAN HIZKUNTZAK

Lakota hizkuntza siouan izeneko familiaren barrukoa da. Crow, omaha edo mandan hizkuntzak ere familia berekoak ei dira, ez dute, esaterako, komantxe, apatxe edo cheyenne hizkuntzekin loturarik, eta bata bestetik ezberdinak dira zeharo, siouan hizkuntzetako hiztunek elkar ez ulertzerainokoak.

Lakotak, berez, hiru hizkelgi ditu, eta hitzen %73 berberak dira hiruretan. “Hiru dialektuen arteko ezberdintasuna oso mehea da. Askotan, letra baten go-

NORTASUNA, HIZKUNTZAK, LURRA... Lakota eta Dakota herriei, hizkuntzak gutxiestez gain, lurrak ebatsi dizkiete. Argazkian Dakota herriko kideak ageri dira haien lurretatik igaroko zen petrolio-hodiaren eraikuntzaren aurkako ekintzan. Argazkia: Portland Rising Tide.

rabehera da. Joskeraz den bezainbatean, SOV [subjektua, objektua, aditza] hizkuntza da eta horretan gure euskararen modukoa. Aditzari dagokionez, ez ditu lehenaldia ez orainaldia bereizten, eta horri segituz, baten batek pentsatuko du hizkuntza erraza dela, baina ez. Aditzak asko engainatzen du: jokatzean, mota ezberdinak ditu, eta oso aglutinantea da". Puntu honetan, lakota eta euskara alderatu nahi izan dizkigu Estebanek: "Gauza batzuk adierazteko euskara baino zehatzagoa da lakota. Esate baterako, ekintzak nola eta zerekin burutzen diren, askoz zehatzago azaltzen du. Berba batekin, gauza bat aizkoraz, zerraz edo eskua erabiliz apurtu dugun bereizteko gauza da, eta berba bakar berebanean apurtutakoa zeurea zen, beste batena edo beste batentzakoa, adierazteko indarra dauka. Alabaina, numeroa edo subjektua bereizteari dagokienean, zorrotzagoa da euskara".

Honetaraz gero, bi hizkuntza gutxituon egoerak alderatzeko eskatu diogu, axaetik badarik ere. "Euskara hizkuntza gutxitua da, badakigu, baina lakota, berriz, askoz gutxituagoa da. Arestian esan dut, azken hamarkadan aurrerapauso handia eman dute, ortografia batua finkatu dutelako, batez ere, eta ondorioz, gero eta baliabide gehiago dituzte. Esango nuke, hala euskara nola lakota, egoera ahulean daudela hizkuntza biak, baina, ahuldade horretan ere, euskara hizkuntza erraldoia da, indartsua, lakhotiya'-rekin alderatuz gero". Hala ere, Estebanek gaitzatu digunez, guztiz ezberdinak dira lakoten esperientziak eta euskaldunonak. Haatik, bata besteagandik zer ikasirik bagenuke. "Haiek, guregandik, hizkuntza bizirik iraunarazteko esperientzia jaso dezaketela uste dut. Guk haiengandik, oster, hitz egin aurretik entzuteko gaitasuna geuregana genezake. Eta zaharrei dieten begirunea!".

Azalpenak argigarri ez ezik, erakargarri egin nahian, filmetan ikusia eta liburuetan irakurria dugunaz baliatze-ko asmoa zuen Estebanek hitzaldian. Eta esaldi erraz eta erabilgarri batzuk ere irakatsi nahi zituela ere jakinarazi digu: "Eta zein da, esaterako, indigena hauen gainean berbetan hasi eta ahora datorkigun lehenengo hitza? Agurra, jakina! *Háu khóla! Aitor emáciyapi na Bilbao emátanhan*. Horren esanahia, berriz, honakoa: "Kaixo lagun! Nire izena Aitor da eta Bilbokoa naiz". Hori esanik, oharrarazi gaitu, edo aholku eman. "Agur moduko esaldi hori erabili eta geroko: ez inoiz jendea atzamarrez seinalatu, heziera txarrekotzat dute-eta, ez dute batere atsegin! Eurak ezpainez baliatzen dira. Ez ei dira haserretzen, baina 'Hona hemen ohiko zuri ergel ezjakina' beren artean pentsatu, dudarik ez!". Jakinaren gainean gaude, hortaz. ●

BABESLETZA:

HIZKUNTZA
berean hitz egiten dugu

ORKLI, konfortaren eta pertsonen segurtasunerako
suzioetan munduko liderra izanik, hizkuntza berean hitz
egiten dugu. Konpromiso sozialaren, zintetasunaren,
talde-lanaren, arintasunaren eta iraunkortasunaren
hizkuntzan aritzen gara... eta gainera euskaraz.

"Funtsezkoa ikusizina da begientzat"
Antoine de Saint-Exupéry

Euskal Herriko musker bat British Museumean

 IÑAKI SANZ-AZKUE

Ez da beti hala izan, baina egun, ia oharkabeaz pasatzen den animalia da musker berdea (*Lacerta bilineata*). Ez dugu begi-bistan jada. Baserri eremuak bakantzen joan dira, eta mendian ikusteko, adi egon behar. Hirietan, gutxi izango dira muskerrak ikusteko gune egokiak: zelaiak, laharak eta bidezidorrak nahasten diren gune aberatsak, edota baso irekiuneak, horma zahar eta egur pilaketa landaretsuak. Baztertu egin dugu muskerra. Gero, denbora arduratu da gure buruetatik desagerrarazteaz.

Hor dago, ordea. Zelaiaren eta laharren berdetasunean ezkutatuta. Berdea kolore deigarria baita, muskerra paisaiaren berdetasunean barneratzen den arte. Begiak prest izan behar ikusteko, edota belarriak bere mugimenduak entzuteko. Udaberriak ekartzen baitu musker berdearen ugal garaia, eta orduan ausartzen baitira koloreak nabarmentzen eta euren segurtasun eremutik ateratzen. Une horretan ikus ditzakegu musker berde arrak buru-lepo aldeko orban urdinarekin emeak erakartzen. Edo borrokan, eremurik egokienak aukeratzen. Guztiak ez baitira eguzkia, elikagaiak, leku segurua eta emeak erakartzeko toki aproposak eskaintzen dituztenak. Eta horrek sortuko ditu borrokarak arren artean, eta sumatuko ditugu, agian, ezkutalekuetatik ateratzen, “urrezko eremua” nork irabaziko. Buru handi eta gorputz sendoko arrak bata besteari horzka eginez, nor baino nor indartsuago.

Emeek gehiago egiten diote kasu euren izen zientifikoari. Eta maiz, bi ma-

rra zuri antzeman daitezke gorputzaren bi aldeetara. Bi marra zuri: *bilineata*. Buru txiki eta gorputz lodi samarrekkoak arrautzak barruan dituztenean, ondo zaindu beharko dute euren jakia. Aski jan izanak, arrautzak egoki gartzea ekarriko baitu, eta harri edo enbor azpitan uzteko aukera izango baitute gero, musker txikiak noiz aterako. Hortik aurrera, alabaina, ama ahaztu egingo da arrautzez (aitak aspaldi egin zuen moduan). Muskerrek, beraz, jaiotzen diren momentutik, bakarrik egin beharko diote aurre bizitzari. Uda amaiera izan ohi da bizi berrien hasiera. Udazkeneko eguzki eta hego-haize egunak izango dira musker jaioberrien esperantza. Negua iritsi aurretik, ondo elikatu behar baita gorputza.

MUSKERRAREN OSPEA

Muskerra ezaguna izan da, eta izan du bere fama ere duela hamarkada gutxi arte. Baserri eremuetako eta herri txikiak biztanlea baita muskerra, eta hiriak handitzen eta asfaltatzen hasi garen artean, bista-bistan izan baitu gizakiak. Eta gorde ditu belaunaldiz belaunaldi transmititu diren ezagutzak eta usteak. Kondairak eta kontakizunak, Bernardo Atxagak *Obabakoak*-en erakutsi zigun bezala. Belazean lotan geratuz gero, muskerra belarritik sartu, eta burmuina jateko kapaza dela kontatu ziguten. Ez baitago gizakiaren burmuina baino gauza gozoagorik muskerrarentzat. Eta hala, tontotuta uzten zaitu betiko. Hori zioten, behintzat, Obaba herriko biztanleek ipuinean. Eta hala, musker berdeari ospea eman zioten berriz, liburuaren

Udaberriaren goxotasunera iratzarri da, eta gorputzaren berdetasunean ostarte urdin bat azaldu zaio: gorputz berdea, buru urdina. Zeru zati bat ireki da musker arraren urteroko zikloan. Iritsi da momentua: ugal garaia da. Landare artean nabarmentzeak, ordea, bere arriskuak ditu. Eta nahiz eta kondaira askok bere alde egin, eta horrela, gizakia beldurtu, badira muskerrari eskua botatzera ausartzen direnak. Honela bukatu zuen Euskal Herriko musker batek British Museumean. Famatu, baina hilik.

azalera, pantaila handira, eta Asteasuko Muskerraren Egunera eraman arte.

Fama, alabaina, irabazia zuen aurretik muskerrak, eta belarrira saltatzen zuela ere zabaldua zegoen aspalditik. Hernaniko Ereñotzu auzoan hala jaso izan dugu: “Belarrira saltatzen omen zutela entzun nuen, eta ordutik beldurrez ibiltzen nintzen” edota “muskerraren horzka sugearena baino txarragoa da”.

Muskerraren ospeak, beraz, gehiago izan du txarretik onetik baino. Arrazoirik gabeko fama txarra, egia esan. Eta hala, oso zabaldua dagoen uste bat ere jaso izan dugu Malerreka, Goizueta eta Hernani inguruan: “Esaten zuten kopetan pegatzen omen zela muskerra saltatuta, eta zazpi herritako kanpaiak jo behar zutela hura libratzeko!”. Eta horregatik, edota, benetan, arriskutsu fama duenak gizakia beti erakarri izan duelako, muskerra begiratu eta zelatatu izan da leku askotan. Baita harapatua ere.

HERNANIKO MUSKERRA BRITISH MUSEUM-EAN

1913an, ez dakigu zergatik, Edouard Britten izeneko gazte britainiar bat Hernani inguruan ibili zen. Musker bat harapatu zuen, eta Londresko British Museum of Natural History museo famatura bidali zuen. Nori eta Europako herpetologiaren aitari: George Albert Boulenger handiari.

Boulengerrek, hainbat espezie deskribatu eta klasifikatu zituen biologoak, British Museum-en egiten zuen lan, eta orduantxe historian egin den muskerrei buruzko lehen lan mo-

George Albert Boulengerrek, hainbat espezie deskubritu, deskribatu eta klasifikatu zituen biologoak, 1921ean argitaratu zuen *Monograph of the Lacertidae* famatua. Hernanin harturiko muskerra Europako *Lacerta viridis* muskerraren *forma typica* barietatearen lehen lagina izan zen.

nografiko bikainarekin ari zen lanean: 1921ean bi liburukitan argitaratu zuen *Monograph of the Lacertidae* famatua.

Jakina da garai hartan zientzialariek “informanteak” izaten zituztela. Alegia, herrialde ezberdinetako laginak ematen zizkieten laguntzaileak. Ez dakigu Edouard Brittenek paper hori betetzen zuen, baina hala izan edo ez izan, britainiarrak Hernanin jasotako muskerrak garrantzi berezia izan zuen Europako musker berdeak deskribatzeko garaian. Izan ere, Boulengerren lanean, Hernani izena behin baino gehiagotan azaltzen da, eta zientzialariak datuak ematen ditu, Hernaniko muskerraren luzera, sexu eta ezkatari buruzko informazio zehatza emanez. Horretarako, Boulengerrek ezkatari ezkatari aztertu zuen Hernanin harrapaturiko muskerra. Non eta British Museumean.

Britten gazteak Hernanin harturiko musker arra Europako *Lacerta viridis* (egun *Lacerta bilineata*) muskerraren

forma typica barietatearen lehen lagina izan zen. Alegia, Boulengerrek Europan deskribatua zuen musker berdea Iberiar Penintsulan ere bazela baieztatzen zuen lehen frogar. Hala, Europako beste hainbat muskerrekin batera, Boulengerrek hainbat aldiz aipatzen du muskerra bere lanean.

Paradoxikoa dirudi, egun oraindik ere muskerrei buruzko kondairak bizirik dirauen herrian, bertako musker bat izatea espeziea zientzia arloan barneratu zuena. Nola begiratzen ote zuten 1913ko Hernaniko biztanleek Britten gaztea, muskerra harrapatzen zuen bitartean?

MUSKER BERDEAREN BEGI ZORROTZA

Udaberriko eta uda hasierako egun hauek aukera bikaina emango digute begia zorrotzu eta musker berde helduak ikusteko. Udazkenak, gazteak eta jaio berriak behatzeko. Isurialde atlantikoan oso zabalduta dagoen arren, Euskal Herri mediterraneoan behera goazela,

muskerrak erreka ertzeko eremu hezeak bilatuko ditu, eremu lehorragoak gardatuko. Izan ere, musker berdeak beste bi muskerrekin banatu behar baitu eremua Euskal Herrian: Gardatxoarekin (*Timon lepidus*) eta Schreiber muskerrarekin (*Lacerta schreiberi*).

Ezin esan espezie arraroa denik musker berdea, eta ez dago babestua Euskal Herriko zerrendetan. Europa mailan, baina, Natura2000 sareko Habitat Arteztaraua da babesten duena eta IV. Eranskinean sartua du. Musker berdea animalia babestua da, beraz.

Aurrerantzean, kondaira horiek buruan gorde eta muskerra begirunez begiratzea baino ez dugu. Britten gazteak izan zuen jakin-min berarekin, mendian barrena goazenean, begiak zorroz ditza-gun. Horrela, gure begiradak muskerrarekin egingo du topo. Ordurako, ordea, hark zeharka begiratuko gaitu. Guk muskerra baino, muskerra bera izango delako gu behatuko gaituena. ●

ARGAZKI KAZETARITZA

ALBERTO R. VENTURA

Kalea denean lantoki

ITSASO ZUBIRIA ETXEBERRIA

Gezurra esan nizun duela pare bat aste, irakurle. Tira, gezurra baino, egia erdia. Esan nizun gustua hartu ziotela ARGIAko kazetariak etxeari eta handik segituko zutela lanean. Baina bada bat kontrapuntua jarri diona. Baita konfinatuta egon garenean ere. Irudiaren garaian erre-flexu gutxi nik, eta ia ahaztu dut argazkilaria. Zertan ibili ote da Dani Blanco?

Zortzi ordu bertan pasatzeko mahairik eta bulegorik ez duenak behar izan du gehien bere lantokia. Kuriosoa. Kalea baitu lantoki. Ordenagailuaren aurrean jarri eta jasotako irudiak errepasatzea, ukitzea bigarren pausoa du; baina aurreneko pausorik gabe, argazkirik gabe, ez dago bigarren pausorik. Lehen egunetan bera ere etxean sartuta egon dela aitortu digu, nola jokatu oso ondo ez zekiela. "Pentsatu nuen arte, momentu garrantzitsuak zirela, horrelako egoera bat berriz ere noiz biziko den ez dakigula, eta irudietan dokumentatu beharra neukala", azaldu digu. Komunikabideak izan dira beren lana egiteko kalera atera ahal izan duten gutxietakoak. Beraz, Dani Blancok bere akreditazioa poltsikoan hartu, kamera eskuetan, eta kalean pasa ditu egun hauek.

Sentsazio bereziak izan dituela dio, "bel-dur puntua, tentsioa". "Lehen egunetan ez

nuen inor topatzen kalean, poliziak baka-rrik; polizia asko", esan digu "eta aitortu behar dut, lanera ateratzen banintzen ere, nire baimen guztiak nituela, ez nintzela lasai ibiltzen eta pare bat ordura etxera itzultzeko irrikatzen egoten nintzela. Barne-gatzka txiki bat bezalakoa zen, alde batetik arnasa hartzeko aukera nuelako, baina beste aldetik nolabait ito ere egiten ninduelako kalean usaintzen zen tentsio horrek".

EGOERAREN JARRAIPENA IRUDITAN

Mugimendua sumatutako lekuetara gerturatu eta momentua deskribatzen ahalegindu da argazkilaria. Asteak aurrera joan ahala, aldaketak izan dira eta horiek jaso nahi izan ditu iruditzen. "Kontraste handiko momentuak izan dira: osasungintzako langileak ikusi ditut lanean topera, ospitaleak beteta, kalean astronautak balira bezala jantzitako erizainak pertsona bat etxetik atera eta anbulantzia eramaten...; eta ondoko kalean beste lagun bat txakurra paseatzen".

Kalera atera eta handik lan egiteko erabakia hartu izanarekin gustura dago Dani Blanco. Eta eskerrak jende honi, historiara-ko geratuko diren irudiak bildu eta irakurle-ri kalean gertatzen ari dena kontatzen baitiote. ●

ONGI ETORRI KOMUNITATERA!

Arazoi hauek eman dituzte egun hauetan Argia Jende egin diren kide berrietako batzuek, komunikabide independente hau ekonomikoki babestu eta proiektua bultzatzeko. Ongi etorri denei, komunitatera!

"Institutoan jada gure testu garapen lanak zuen artikuluetan zeuden oinarrituta gehienbat... betidanik izan zarete erreferentzia... duela 2 hilabete lanpostua aldatu dut, eta bebingoz, ekarpen ekonomikoa egin dezaket, bazen garaia! :)"

Bilboko Alba

"Kazetaritza zintzoa beharrezkoa delako".

Durangoko Itziar

"Euskara sustatzeagatik eta ondorioz euskaldunak babesteagatik".

Antzuolako Mari Karmen

"Aldizkari independente eta euskaraz egindakoa delako".

Portugaleteko Amaia

"Sare sozialetan asko jarraitzen dedan aldizkaria da eta oso lan ona eiten duela iruitzen zait. Gainera, euskarazko prentsan beharrezko dan zerbitzu bat ematen du".

Ormaiztegi Aitor

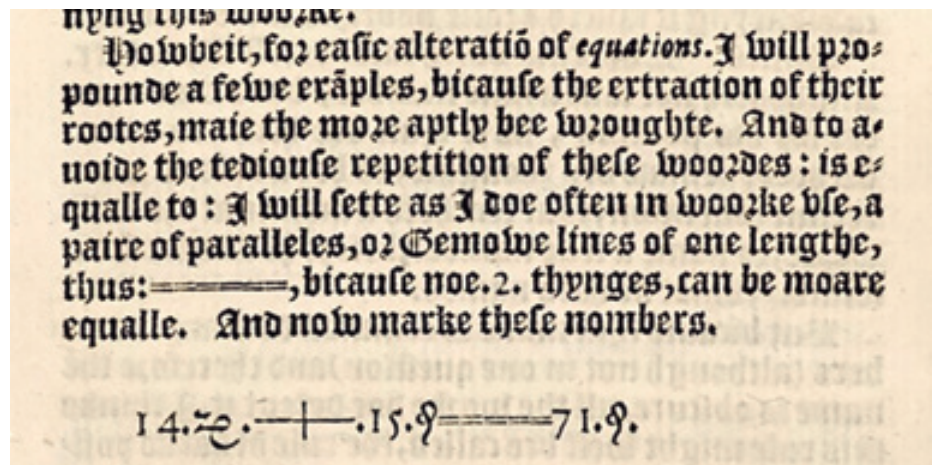
Berdintasunaren ikurra eta desberdinkeria biktima

NAGORE
IRAZUSTABARRENA
URANGA

Londres, 1557. Robert Recorde (1512-1558) fisikari eta matematikari galestarra *The Whetstone of Witte* matematikako tratatua idazten ari zen, eta etengabe *is equal to* (berdin) esaldia idazten denbora asko galtzen ari zela konturatu zen. *Gemowe lines* edo lerro paraleloak erabiltzea erabaki zuen: “Hitz horien errepikapen aspergarria saihesteko, zabalera jakineko bi lerro paralelo edo biki erabiliko ditut, hori baino berdinagoak diren bi gauza ez direlako existitzen”. Berdintasunaren ikur matematikoa (=) asmatu zuen; hori bai, gaur erabiltzen duguna baino luzexegoa.

Eta, ikurraz harago, hezkuntza eta aukera berdintasunaren bila ere aritu zen. Obra akademikoak latinez idatzi ohi ziren garaian, ingelesez idaztea erabaki zuen berak. *The Ground of Artes* (1543) lanean oinarritzko aritmetika azaldu zien irakurle “soil ezjakinei”, eta ezagutza matematikorik gabeko merkatariei abakoa erabiltzen irakasteko atal praktikoa ere gehitu zuen. Astronomiaz ere idatzi zuen, Nikolas Kopernikoren heliozentrismoaren alde eta ordura arte zabaldua zeuden teorien kontra. Antzinako eta Erdi Aroko dokumentuetan aditua zen. Gernuaren bidez gaixotasunak diagnostikatzeko metodo bat asmatu zuen. Eta funtzionario lanetarako tartea ere bazuen; Bristolgo Monetaren

ROBERT RECORDEREN 'THE WHETSTONE OF WITTE' (1557) LIBURUAN, ZEHAZKI IRUDIKO ORRIALDEAN, AGERTU ZEN LEHEN ALDIZ EGUN ERABILTZEN DUGUN BERDINTASUNAREN IKUR MATEMATIKOA.

Etxean jardun zuen.

Lan horretan, Henry Herbert Pembrokeko kondea izango zenarekin egin zuen topo edo, zehatzago esanda, nobleak dibisak desbideratzeko emandako aginduekin. Recordek ezetz esan zuen. Herritar xehearen ezezoak suminduta, kondeak traizioagatik salatu zuen matematikaria. Recordek bi hilabete eman zituen giltzapean, baina, azkenean, salaketak ez zuen aurrera egin eta aske utzi zuen. Recorde ez zen kikildu. Fondoak bidegabe erabiltzeagatik salatu zuen Pembroke. Baina nobleak Filipe eta Maria errege-erreginengana jo zuen, justizia denentzat berdina ez zela jakitun.

Eta, azkenean, salatzailea, Recorde bera, zigortu zuten difamazioagatik: 1.000 libra ordaindu beharko zizkion kondeari, baina ezin zuen. XVI. mendean dirutza izugarria zen hura, batez ere diru publiko lapurtzeko ohiturarik ez zuenarentzat. 1557an, berdintasunaren ikurra asmatu zuen urte berean, Southwarkeko King's Bench espetxean sartu zuten isuna ez ordaintzeagatik. Hurrengo urtean hil zen, giltzapean eta baztertuta.

XVIII. mendearen hasieran, Recorde-ren berdintasun ikurra estandarra zen Europa osoan. ●

Distantzia soziala *Garrasia*-rentzat

Edvard Munch (1863-1944) margolari norvegiarraren *Garrasia*, zehazki, egin zituen lau bertsioetatik berriena, 1910ekoa, kolorea galtzen ari da. Teknologia berriak erabiliz, nazioarteko zientzialari talde batek Munchek erabili zituen pigmentuak aztertu ditu, garai hartako kolore sintetiko berriak, biziak, bortitzak, baina eze-gonkorak. Ondorioa *Science Advanced* aldizkarian argitaratu dute: hezetasuna da

koloreak apaltzearen arrazoi nagusia. Bisitarien hutsa hezetasuna kontrolatzeko oztoporik handiena denez, azken aldian oso ezagunak zaizkigun neurriak jarriko dituzte martxan: Osloko museoko gelaren aforoa murriztuko dute, obraren eta bisitarien arteko gutxieneko distantzia jarriko dute, eta, hori nahikoa ez balitz, *Garrasia* kristalezko kutxa batean konfinatu beharko dute. ●

OSLOKO MUNCH MUSEOA

SUNPRINUA

JAKOBA ERREKONDO
JAKOBA@BIZIBARATZEA.EUS

Maiatzeko ilgorako izerdialdi bortitza haltza (*Alnus glutinosa*) botatzeko erabiltzen zela argitaratu, eta jabetu naiz geuk ere badugula maiatzeko izerdialdia. Jende mordoak idatzi, erantzun, osatu eta galdetu dit maiatzeko ilgoraz, izerdialdiaz, haltzaz eta gurdi-gainekoaz. Horietako bat izan da Ibarrruriko Undebeitiko Antton Gorrino, *Bizi Baratzearen* Facebookeko horman.

Anttonek idatzi zuen haltza botatzeko bezala "hurritz azalarekin sunprinua egiteko sasoia ere bada!". Eta niri bai hasi zitzaidala izerdia bor-bor. Eta bol-bol, bar-bar, bal-bal, bur-bur, bul-bul, bro-bro, pul-pul, pil-pil, pir-pir, fil-fil, txir-txir, gar-gar, gal-gal, gir-gir, gol-gol, kal-kal, pol-pol, txil-txil, zir-zir, zarra-zarra eta parpaz. Segituan erantzun nion "sunprinua" zer zen galdetuz. Ordurako miatuak nituen eskura harrapatutako hiztegiak eta bakar batean ere ez zen sunprinurik. Eskerrak Anttonek dri-dra erantzun zidan. Erantzunean Juan Mari Beltran Argiñena jakintsu handiaren lana aipatzen zidan, baita hark idatzitakoetarako estekak bidali ere. Eta sunprinuarenaz jabetzen ari nintzen eran lilurak harrapatu ninduen. Izan ere, zer gutxi dakigun gure kulturaren landareez...

Sunprinua musika tresna bat da. Larraungo bailarako Urrizti herrialdekoa. Itxuraz, dultzaina baten tankera du. Hurritzaren (*Corylus avellana*) azalarekin egiten da. Hurritz altsuma luze, zuzen eta adarrak gabekoarena behar du; osokoa eta zulorik gabea izan dadin. Metro pare bateko adarrari azala espiralean kentzen zaio eta sei bat zentimetro zabaleko xingola luze-luze bat aterako da. Xingola hori tutu koniko bat osatuz estu-estu bilduko da, dultzaina luze baten itxura emanez. Mutur estuena ebaki, eta pita (pipitta, fita...) izango da, ahoan putz egitean bi-bratu egingo duena. Beheko mutur zabalea ireki ez dadin ziri bat sartzen zaio, "errena", eta elorri zuriaren (*Crataegus* sp.) arantza izaten da. Behatz erakusleek helduko dioten tokian bi zulo egiten zaizkio eta horrek hiru tonuko tresna bihurtzen du. "Durunbele" esaten zaio tresna horren doinuari edo musikari. Artzainen tresna da, mendiko larreetan daudenean

Basaburu
Ttikiko zurgin
batek 2010ean
egindako
sunprinuak.

eta, batez ere, ilunabarrean jaisten direnean herriaren gaineko aldean geratu eta bertatik jotzen dute, bakoitzak bere alde-tik laster etxean direla adierazteko. Herri bueltako mendi maldetatik, kontzertu estereofoniko ederra izango zen... Negu Gorriak taldearen 1991ko *Gure Jarrera* diskoaren sarreran sunprinua entzuten da.

Sunprinua hurritz azal soila da. Bera erraz eta osorik kentzekotan hurritzak izerdi betean izan behar du. Juan Marik 1996an Iribasko Juan Bautista Lasarte elkarrizketatu zuen eta hark zioen sunprinutarako hurritza maiatzaren erditik gora moztu behar dela; Anttonek zioen bezala, udaberrian ondo sartuta azal berria izerdi burrustan denean, haltzaren

moduan... Gero ere sunprinua uretan egoten zen: ilunabarreko joaldiaren ondoren, putzura edo askara. Horrela, uztailearen hasiera aldera arte jotzeko moduan eusten zioten.

Araitz-Betelu aldean tronpeta edo tububia egiten omen zuten, behatzentzako zulorik gabea. Europa osoan beste landareen azalekin ere egin izan omen dira antzeko tresnak: lizarra (*Fraxinus excelsior*), intxaurrendoa (*Juglans regia*), sahatsa (*Salix* sp.), urkia (*Betula* sp.) eta gaztainondoa (*Castanea sativa*).

Eta nondik ote dator sunprinu izena? Albokaren muturreko fita edo pipittari sungurrino eta sunpurrina ere esaten zaio... ●

ARTAZA UREDERRA KANPINA

KM-0 FILOSOFIA OPORRALDIAN ERE

GARAZI ZABALETA
@TIRIKITRANN

Lizarraldeko Ameskoabarrena eskualdean dago Artaza herria, Urbasa natur ingurune paregabean. 2009az geroztik kanpin berezia dago martxan herri horretan: Artaza Urederra Kanpina. Joseba Ossa Altzibarrek darma kanpinaren kudeaketa duela bi urtetik hona, eta Km0 filosofia turismora ekartzeko saiakera egin du, kanpinaren jarduna ahalik eta eredu jasangarrienean eginez. "Turismo jasangarriago bat bultzatzea da gure ametsa, hemen inguruko jendea erakartzea. Ez dugu urruneko turismorik nahi", dio.

TURISMO JASANGARRIAGO... NOLA?

Oporraldi luzeetarako nahiz egun gutxi batzuetarako hegazkina hartu eta urrunera mugitzeko ohitura oso errotuta dago gure artean, eta turismoaren kontzeptu horri buelta ematea da Artazako kanpineko kideen asmoa. Hurbileko turismoa bultzatzea, alegia.

Argindar gutxi kontsumitzen du kanpinak, eta auto-hornikuntza bidez funtzionatzen du: "Eguzki plaka eta metagailu elektrikoak ditugu, eta generadore bat ere bai eguraldia kaxkarragoa denarako. Ez gaude argindarraren sarera konektatuta". Berokuntzarako pellet eta sua asko erabiltzen dute, horretan ere argindar kontsumoa txikitze aldera.

Jatetxe eta tabernan bertako produktuak darabiltzate ahal den neurrian: "Herriko artzainen gazta, hemen egiten

den marmelada ekologikoa... ahal den guztia bertakoa izaten saiatzen gara". Kanpinaren filosofia horrek bezero profil bat erakartzen duela dio Ossak, normalki kontzientzia ekologiko eta soziala duen jendea da. Aurrera begira, bestelako ekimenak bultzatzea du asmo, hau da, ikastaroetarako, topaketetarako eta horrelakoetarako erabiltzea kanpina: "Niri turismoa ez zait gehiegi interesatzen, etorkizunera begira ekologiari eta gizartegintzari begirako ekimenak indartu nahi genituzke", dio.

MUGIMENDU HANDIKO HERRI TXIKIA

Ehun biztanle eskaseko herria izanagatik ere, duela 15 urtetik Artazan ekolo-

Argindar gutxi kontsumitzen du kanpinak eta auto-hornikuntza bidez funtzionatzen du, ez dago argindar sarera konektatuta.

giari eta bestelako kontsumo ereduak lotutako mugimendu handia dagoela kontatu digu Ossak. *La Fertilidad de la Tierra* argitaletxeak bertan du bulegoa, antzinako moduan lan egiten duten artzainak daude, ekoizpen ekologikoan diharduten proiektuak badira, kontsumo ekologikorako kooperatiba bat ere martxan da...

Herriko mugimendu horiekin guztiekin harremanean daude kanpineko kideak ere, eta dinamika polita sortu dela diote: "Hau ez da ekoherririk edo *eco-housing* proiektu bat, baina modu informal batean kutsu hori hartu du nolabait". ●

**EKOLOGIKOA EROSIZ DENOK IRABAZLE
ESKERRIK ASKO!**

AURKI GAITZAZU ZURE INGURUAN

www.navarraecologica.org

INOREN ERO NI-ren

Il cercatore di perle diskoa alderantziz entzuten Okene Abregorekin

Duela 18 urte hasi zuen ibilbidea Inoren ero ni taldeak, 2002an, kapikua baita palindromoaren lagun numerikoa. Ordutik sei disko atara dituzte. Azkena *Il cercatore di perle* (Bidehuts, 2019), “perla bilatzailea”, alegia. Izenburu horrek zeharo laburbiltzen du taldearen izaera, hori baita Inoren ero nik egiten duena, etengabe soinu berriak bilatu. Zintan grabatu dute, pista anitzeko grabagailu analogiko batekin, unean egindakoa erregistratu eta naturaltasuna bilatzeko; eta soinu hori babesteko 180 gramoko biniloan argitaratu dute, “edozeini burura botata akabatzeko moduko katxarroa” Okene Abrego abeslariaren hitzetan. Berarekin bildu gara, Borja Iglesias, Mariano Hurtado eta Iñaki Guantxerekin batera duen taldearen entsegu lokalean, disko berriaz hitz egiteko.

 XABIER BURGAÑA MAZKIARAN
 DANI BLANCO

Egungo formazioa guztiz errota, osasun betean dago Inoren ero ni, eta COVID-19ak eragindako osasun-krisiak kontzertu guztiak bertan behera utzi baino lehen egin zituzten zuzenekoetan nabaritu da. Zaleengandik gertu sentitzen dira, eta haien aurpegietan, jarreran, islatuta ikusten dute. Elkarriketa hau egin den egunean, Bilbo eta Gasteizen jo berritan zeuden, eta kontzertu horietan, ohi duten moduan, inprobisazioaz baliatu ziren, haien arteko begirada hutsez jotzen ari direna beste puntu batera eramanez. Argi dago Inoren-en musika etengabeko jolas bat dela.

Il cercatore di perle diskoa Garaten grabatu dute, Martxel Arkarazoren gidaritzapean, eta hainbat kolaborazioekin. Izan ere, diskoaren kredituetan taldeki-deez eta Martxel beraz gain, Mikel Txopeitia eta Xabier Olazabal Drake taldekide ohiak ere agertzen dira, Inge, Borjaren semearekin batera. Taldekide ohi esan dugu, baina berehala zuzendu digu Okenek, Martxel beraz gain, Mikel eta Drake taldekideak baitira oraindik. Martxelen kasuan, gainera, taldearen zuzenekoetan soinu mahaian aritzen

da, baina musikan ere parte hartzen du hainbat efektu-pedalen bitartez, diskoan ere egin duen bezala.

Diskoko abestietatik tiraka, taldearen elementu eta egiteko moduez aritu gara solasean, eta kanta bakoitzari buruz Okenek esandakoak bildu ditugu segidan. Diskoko ordena, ordea, alderantzikatu egin dugu, hartara, hau irakurri ondoren diskoa entzutera bazoazte, palindromoa osatuko duzue.

4. ZERRIA

MIKEL LABOAREN ERAGINA

“Nik uste dut ez dela lehenengo aldia nabaritzen dena Laboatik datorren eragina. Beste taldeki-deentzat agian ez, baina bereziki niretzat bada iturri bat, nondik edan egiten dudan inongo lotsarik gabe. Aurretik badaude hainbat hitz eta egitura, eta horietan garbi ikusten da egiten dudana nik ez dudala asmatu. Beste kasu batzuetan ere beste musikari batzuen eragina argi ikusten

da. Eta abesti honen kasuan, aurretik egin ez dugun zerbait da. Estudioan sartu aurretik ez zen kanta existitzen, estudioko inprobisazio une batetik sortu zen, eta bi egun

“*Nire ibilbide osoan autdidakta izan naiz, eta gero eta gehiago, etengabe jolas egiten dut nire ahotsarekin, testura desberdinak bilatuz, kantatzeko era desberdinak erabiliz*”

eta erdi zituen grabatu genuen unean. Orain ikusten duzu eta esaten duzu: hori balentria! Horrela atera da, baina beste edozein tokitik irten zitekeen. Baina horretan ere, ikusten dugu gero eta gehiago gaitasuna dugula egiteko, momentuan egiteko, eta momentu hori diriratsua izateko”.

“Estudioan hiru bertsio ezberdin eduki zituen abestiak, eta originaletik geratu denera bada alde. Originala hain izan zen bat-batekoa. Guk grabatutako hainbat zatirekin aurre-maketa moduko bat egin genuen ordenagailuz, eta geratzen zena zen rolo bat oso laboatarra. Nik horrelaxe atera nahi nuen diskoan, baina soinu kalitatea okerra baino okerragoa zen. Abesti puska bat zen, ordea”.

INPROBISAZIO UNEAK

“Bere momentuan gainera, asmoa genuen gure Bandcamp orria baliatuz, hau bera eta beste harribitxi batzuk igotzeko, zeren badaude inprobisazio hutsez

egindako momentu batzuk... Aurreko diskoan halako pieza batzuk sartu genituen. Honetan ere egin nahi genuen, baina aurretik egin geneukan zerbait zen. Disko honetan laburbildu egin ditugu atera diren indar askoko gauzak. Baliteke *Zerria*-ren lehen bertsio hori, eta beste inprobisazio batzuk ere Bandcamp-ean argitaratzea, erakusteko disko hau egitean gauza handiak ere gertatu direla. Baina gehiegi erakutsi gabe ere, musikak duen benetakotasun hori babesteko. Gaur egungo ohiturekin, bat-batekotasuna eta egindako guztia erregistratu eta erakutsi behar hori... Horren inguruan hitz egin izan dugu eta saiatzeko gara dena ez erakusten. Horregatik kontu hau geldirik dago, baina baliteke horrekin zerbait egitea”.

3. IL CERCATORE DI PERLE

HITZAK

“Abesti honek niretzat laburbiltzen du

Inorenen egiteko modua. Kasu honetan, hitzak Borjarenak dira, eta bere buruaz ari da, baina bera Inoren ero niren partaide eta fundatzaileetako bat da. Berak hainbat gauza eta letratan ere behar genuen tokian jarri gaitu ideologikoki. Ez da gure ariketa huts bat. Bada musika, hitza, bizitza, artea, hainbat gauza lotzen dituen zurrumbilo bat”.

“Borjaren hainbat letra euskarara itzuli izan ditut, erdara gehiegi ez erabiltzeagatik. Beste batzuk erdaraz joan dira. Oso polita da hau erdaraz, baina aspalditik dut jolas horretan hizkuntza aldatzearen kontua. Eta oso desberdina da ahots bat entzutea hizkuntza batean edo bestean. Hau italieraz da ondoan neukalako garai eta momentu horretan ama hizkuntza italiara zuen pertsona bat eta oso garbi ikusi nuen. Bestela ere, asko gustatzen zait italieraren sonoritatea. Baina asko gustatzen zait portugesa ere, edo alemana. Jolas hori niretzat intentzio deklarazioa da. Eta diskoaren izenburua

Borjak ikusi zuen erraz joan zitekeela italieraz, eta uste dut beste behin lortu dugula gauzak gure pentsamenduari oso lotuak ateratzen joatea askorik pentsatu gabe. Ez dakit lortu dugun, baina honek umorearen aldera doan puntu bat badu.

Il cercatore di perle, zergatik ez?

Badu puntu bitxi bat, ezohikoa, bertako talde bat, ki-deek hizkuntza horretan hitz egiten jakin gabe, hizkuntza horretan diskoari izenburua jartzen. Zuzenean ere badaukagu umore puntu hori, oso natural ateratzen zaiguna, gure artean filtrorik gabe hitz egitea, lokalean bagina bezala.

Saiatzen gara puntu alai eta umoretsua ematen. Letra gehienak sakonak eta oso esanahi alaiak ez izan arren, dena sartzen da koktelaren”.

AHOTSAREN JOLASA

“Nire ibilbide osoan autodidakta izan naiz, eta gero eta gehiago, etengabe jolas egin dut nire ahotsarekin, testura desberdinak bilatuz, kantatzeko era desberdinak erabiliz, errezitatzetik oihu urratu baterainoko tartean dau den gauzak probatzen. Jolas horretan jarraitzen dut. Gustatzen zait nire aho-

tza entzun eta ni naizenik ere ez antzematea. Inorenen musikan beste kondimentu bat jolas hori da”.

ABESTIEN METRIKA BEREZIAK, KONPASEN NEURRIAK

“Gutxitan da gure musika karra-tua edo ohikoa. Oso horrelakoak gara, eta horregatik da gurea berezia.

Gaur egun ez gara saiatu ere egiten, horrela ateratzen zaigu. Beti alde batetik edo bestetik puskatu egiten ditu hainbat eura, izan behar du askea eta ezohikoa. Hasiera-hasieran bazen estilo lan bat, baina gero estilo hori finkatu genuen eta etengabe egin duguna estilo horrekin jolastea izan da. Eta estilo hori amaigabea da”.

“Gutxitan da gure musika karra-tua edo ohikoa. Oso horrelakoak gara, eta horregatik da gurea berezia. Gaur egun ez gara saiatu ere egiten, horrela ateratzen zaigu. Beti alde batetik edo bestetik puskatu egiten ditu hainbat eura, izan behar du askea eta ezohikoa. Hasiera-hasieran bazen estilo lan bat, baina gero estilo hori finkatu genuen eta etengabe egin duguna estilo horrekin jolastea izan da. Eta estilo hori amaigabea da”.

2. MINAREN GAUZATZEA

GIRO ETA INTENTSITATE ALDAKETAK

“Gure jolasaren parte bat da. Argi erakusten du oso ipurterreak garela. Balada batekin hasten gara, baina nola bukatzen den! Balada *Lanbada*-n bukatzen da [barreak]. Ez, hor pasa egin naiz. Baina bai, beste toki batera joa-

ten da. Eta era berean abestiari indarra ematen dio, oso arima askea dugun taldea garela frogatuz, abesti bakar batean xuxurlatik oihura joan gaitzkeela. Asko gustatzen zaigu intentsitate jolas hori. Zuzenean ere erabiltzen dugu abestiaren ordenarekin, eta gaur egun gero eta gehiago abestiak elkar lotzen hasi gara. Abesti honen kasuan, hurrengo abestiarekin lotzean beste abesti bat sortu da. Pasa ditzakegu bi-hiru minutu inoren lurretan, eta gauden tokitik goazen tokira zer edo zer desberdina sortzen dugu, ia-ia abesti berri bat, inprobisazio batetik. Horrela ikusten gaitu jendeak disfrutatzen, egiten dugun horretan gauzak bilatzen ari baikara, *il cercatore* bezala”.

OINARRI ERRITMIKOA, BATERIA ETA BAXUA

“Gure firma osatzen duen beste elementu bat da, oso indartsua dena niretzat. Bihotza soilik ikusten da hor, eta nahi adina utz dezakegu agerian. Abesti batean baino gehiagotan haiek bakarrik geratzen dira. Intentsitate jolasa asko gustatzen zaigu, esan dudan bezala. Hemen goian zaude, hainbat elementurekin, eta bat-batean dena kentzen da eta bihotz hori agerian geratu. Tarte horretan egon gaitzke bi minutu edo lau, horri arnasa hartzen uzteko, eta gero berriro sartzerakoan denak hartzen du

bere arrazoia eta bere indarra. Gure egiteko eraren beste elementu bat da”.

BUKOWSKIREN POESIAREKIN JOLASEAN

“Batuetan letra guztia sartzeagatik abestia baldintzatua geratzen da. Hainbatetan beste egile batzuen letrak erabiltzen ditut, baita nireak ere, eta Borjarenak asko, eta errespetuagatik osorik sartu izan ditut. Lehen aldia da aurrean letratzarra dudala abesteko, eta horrekin nahi dudana egiten dudala, musikak eskatzen zidana eginez. Ez bada ulertzen hortxe duzu letra osorik liburuxkan. Nik uste hortik joko dudala gehiago hemendik aurrera. Beste jolas bat sortu da horrekin, eta ikusita nola geratu den oso kontent nago. Ez gaude jolas honekin tematuta, baina disfrutatu egiten dugu. Momentuko erabakiak dira, gehiegi pentsatu gabe hartuak, eta bere horretan izugarria iruditzen zaigu. Esperimentazioaren aldetik jarraitzen dugu, eta egiten ari garen horretan gauzak topatzen joaten gara”.

1. AMEN ETA ORAIN

TRONPETA

“Tronpeta jotzen hasi nintzen aitzaki garbi batekin. Hau da lehenengo diskoa Mikel (Txopeitia) anaiak samplerrik sartzen ez duena. Pad bat zeraman,

eta bateria jotzearekin batera erreproduzitzen zituen samplerrak. *IENNEI* (Bidehuts, 2016) arte disko guztietan sartu ditu, eta guzti-guztiak ez badi-ra, ia guztiak, metal eroak dira: tronpetak, saxoak, klarineteak... denetik. Baten batek badu melodia pixka bat, baina gehienak dira oso eroak. Aspaldi banuen ideia, tronpeta asko gustatzen zitzaidan, eta otu zitzaidan Mikelek utzi ondoren samplerren kontua berreskuratzeara, baina nik eginda, berak ezarritako oinarri horretan bere buruan zeuden gauza horiek egiteko. Disko hau da lehena tronpeta sartzen dudana, eta sampler horiek desagertu direna. Eta ze sorpresa nirea, tronpeta bat hartu nuen lehen aldian kristoren soinutzarra atera niola. Hori bai, jakin gabe zer aterako zen aldi bakoitzean. Baina horrek gehitzen dio daukan ero puntu hori. Nire balioetariko bat tronpetarekin da ez dakidala zer aterako den, eta kristoren jokoa ematen du horrek. Hala ere, abesti bakarrean sartu dut, gauza hauek neurritz joan behar baitira. Eta bitxia da, tronpeta hori entzunda garbi ikusten da ez dakidala ondo jotzen, baina era berean, erabat doakio abestiari. Bai izenburuari, letrak esaten duenari... Gure nortasunarekin bat egiten du, eta orain gure eskaintzaren parte da”.

BAT-BATEKOTASUNA, INPROBISAZIOA

“Grabaketa aurretik gauza asko itxi gabe zeuden. Abesti bat estudioan bertan egin da, baina beste bi bertan itxi ziren, egitura asko dantzan zeuden eta. Nik oraindik ez nekien ahotsa non edo nola sartu, melodia batzuk nire buruan bakarrik zeuden probatuta. Disko hau batez ere ‘hemen eta orain’ egin da. Abesti hau da aurretik egin zegoen bakarra, eta zuzenean ia bi urtez jo izan dugu kontzertuei hasiera emateko, aurkezpen modura. Askea da eta oraindik egiten ari da, kontzertuetan aldaketak egiten dizkiogulako, baina erabat egin dago. Hemen eta orain, printzipio deklarazioa da, pixka bat esanaz ‘ahaztu dena, ahaztu mugikorra deitzen den gailu bat duzula poltsikoan, ahaztu gero autobusa duzula, ahaztu nondik zatozen, eta zentratu bizitzen ari zaren momentu horretan’. Eta niretzat oso inportantea da hori, kontzertu bat ez baita hari musikal bat, arreta eta nolabaiteko konplizitatea behar ditu komunikazioa benetan egon dadin. Horregatik, oso inportantea da momentua bizitzea. ●

mitxelena
NEURRI HANDIKO MEKANIZAZIOA

EZIAGO POLIGONOA, 21
HERNANI

info@talleresmitxelena.com
www.talleresmitxelena.com

Ingurumenaren
Nazioarteko
Eguna

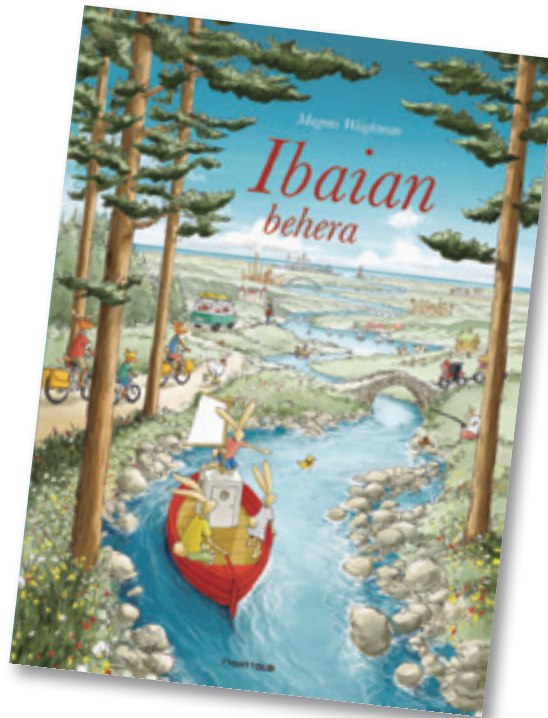
Zaindu
maite
duzun
hori

Alegiako
Urtula

LIBURUA

Disfrutatu, jolastu, ikasi

IBAIAN BEHERA

TESTUA ETA ILUSTRAZIOAK:

MAGNUS WEIGHTMAN

ITZULPENA: UXUE ALBERDI

TTARTTALO, 2020

XABIER ETXANIZ ERLE

Han goian, hodeien gainean, isil-isil dago dena. Glaziarraren kurrinka baino ez da entzuten. Untxi Txiki uretatik gertu jolasean ari da, pozik. 'Lagundu!', oihukatu du bat-batean. 'Peter! Bob! Ahatetxo badoa!'. Anaiek di-da jauzi egin dute txalupara. 'Bizkor! Harrapa dezagun betirako desagertu baino lehen!'. Hauxe dugu *Ibaian behera* liburu honen hasiera, bizia, abenturari bidea emanez... baina irakurleak liburua irekitzean Untxi Txiki eta anaien berri izateaz gain mendiak, glaziarrak, ur korrontek, putreak, ahuntzak eta beste mila gauza ikusi ahal izango ditu.

Mendi tontorretatik gertu, izotza ur bilakatzen den putzu batean hasten da hiru anaien ibilbidea, eta orriek aurrera egin ahala itsaso zabaleraino iritsiko dira Ahatetxoren bila. Eta bidaia hori da,

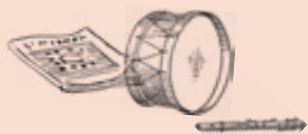
hain zuzen, liburu honen kontakizuna, nola doazen, batzuetan helburu argiaren atzetik, bestetan erdi galduta, txalupan, errekan barrena urari jarraiki.

Istorioak ez du misterio handirik, mendi tontorreko ur-lasterretatik itsaso zabaleraino bidaia eta bertan jazotakoak, ikusitakoak. Egia da era askotako abenturak izango dituztela Ahatetxoren bila, baita honen antzeko ehunka plastikozko ahatetxoren artean beraie-na aurkitu beharra ere, baina liburuak duen baliorik handiena proposatzen digun -edo dizkigun, esan beharko genuke agian- jolasa da.

Izan ere hiru anaia untxiez gain liburu orrietan badira beste protagonista batzuk: motorrez doazen txerriak, orein familia bat, Chuck oilaskoa, Celia beltzarga bere kumetxoekin,... eta pertso-

naia horiek orri guztietan agertzen dira zerbait egiten, helburu baten bila, jendeari laguntzen edo inguruko paisaiak deskubritzen. Irakurleak Ahatetxoren bila doazen hiru anaiekin batera, eta hauen abenturez gain, pertsonaia hauek guztiak ezagutu eta egiten dutenaren berri izango du, baita orrietan ezkutuan ageri den barraskiloa aurkitzeko beharra ere.

Ibaian behera, beraz, jolas liburu bat dugu. Entretenigarria, polita, une atsegina igarotzeko aproposa, baita ibaien ibilbideaz ikasteko tresna guztiz aproposa. Mendi tontorretatik ur-jauzietara, industriaguneetatik landare-guneetara, herrietatik hirietara eramango baikaitu hiru anaien abenturak. Eta guk, haiekin batera, ederki disfrutatuko dugu abenturak jarraitzen, jolasten eta ikasten. ●

MUSIKA

Punketik abiatutako jolasak

ASIER GONZALEZ DE SAN PEDRO

DOKTRINA NEURO-TERRORISTA

TXORROSKILO

AUTOEKOIZPENA

IKER BARANDIARAN

Aspaldi esaten zuten Nuevo Catecismo Catolico taldekoek eta Buenawixta etxe okupatuaren erabiltzaile ziren gainontzeko musikari gehienek Donostiako auzoek ematen ziotela benetan bizitza hiriko musika eszenari. Hala erakutsi izan zuten luzaroan, eta hala izaten jarraitzen du orain ere. Horren adibideetako bat da Antigua eta Zubietako auzoetako kideak dituen Txorroskilo taldea. Izenak beste garai batera eramaten gaitu ezinbestez eta, egia esanda, taldeak egiten dizkio iraganari keinu asko, baina atzera eta aurrera egindako begirada asko ditu, beti ere artisau eran sofistikazioetatik ihesi.

2013an sortua, urtebetera –oso gazte zirela– maketa kaleratu zuen laukoteak eta berehala sona hartu zuen *Donosti es*

una mierda okada zuzen-zuzenarekin. Misteriorik gabeko punka landuz bertakoentzat baino dirua dutenei bideratutako edertasun-hiria salatu zuten.

2016an *Martxa baten azken notak* lan laburra atera zuten argitara eta bertan antzematen zen oinarritzko punkaz gain, bestelako sonoritate ilunagoak lantzen hasiak zirela. Horregatik ordura arteko zuzenekoetako batzuk *Grabazioak 2014-2016* lanean kaleratuta, jauzi berria egin zuten.

Eta jauzia iturri askotatik edaten duten zortzi kantaren bilduma berri hau da, guztiak euskaraz eta ezustez besteak: *Begirada*-k baditu sinteak, hard-core-punk ukituak, punk melodikoa eta gitarra distortsionatuak. *Ziberskunk* punk azkarragoa da, 80ko hamarkada-

ko malenkonia ere barrenean sartuta duena. *Katarsi I* eboluzionatuagoa da, post-punk eta (pre)elektronikan barrena, dantzagarriagoa eta jostariagoa bere neurrian. *Odoluste antolatua*, punteo lazgarri eta giro aurre-industrialak lantzen dituen instrumentala. *Devotchka Rose* Alemaniako punka, malenkonia barrabarra eta post-punkaren entsalada. *Heroi zaharren porrota* punk geldotik antzinako ska-punk eta dub-era egindako bidaia. *Durango 95* punk-rockeroen topikoez barre egiteko moduko pieza, 77ko punka, hard-rock apologia eta Oi! leloak batzen dituen, *hit*-a agian. Eta, azkenik, *Droog night* punk-rock gitarretatik abiatuta elektronikan eta *mainstream*-ean amiltzeko ariketa irudimentsua. ●

“Man down”: gordin eta garden

AMETS ARANGUREN EIDER ITURRIAGA

Rihannaren *Man down* kantaren bertsio dotorea igo du Liherrek Instagramera eta “bihar honen antzeko istorio bat kontatuko dizuegu” idatzi dute publikazioan. Egia esan, ez dut gehiegi jarraitu taldearen ibilbidea, baina jakin-mina piztu dit mezuak. Gehiegi ikertu gabe biharamunek zitarako utzi dut sorpresa, ea zer dakarten esku artean Lide Hernandok eta konpainiak.

Hirugarren lana du taldeak otsailaren hondarrean argitaraturiko *Hemen herensugeak daude*. Europako hainbat hiri garrantzitsutatik pasako zen biran murgiltzen hasirik zegoela, bira eten eta buelta erdia eman behar izan zuen Liherrek COVID-19aren ondorioz. Hilabete batzuen ondotik, etxetik aretora pasa dira kontzertuak kasu askotan eta, horrekin batera, artistendako normalizazioranzko urrats bat, bederen, egin da. Ikusleondako pantailaren bestaldea

ere ez da erosoena... Faltan sumatzen da giroa, konpainia, uhinek gorputzean eragiten dituzten lurrikara txikiak eta inguruko tiporik altuena justu zure aurrean jartzea ere bai, ia-ia.

“Gorri, gorri iluna izterretik behera...” hasi da kontzertua puntual. Eta izterretik behera joateaz gain, gorri ilun jantziak, gorri ilun ezkertiarrendako gitarra eta gorri ilun ezpainak talde donostiarreko liderrak. Beltzez laukotea osatzen duten beste hirurak. Kolore gorritz bus-tiriko izterraz hasi da istorioa eta segidan etorri dira auto lapurtuak, azidozko ametsak eta txoriak kable elektrikoe-tan. Erritmo pisutsu eta errepikakorrek areagotzen dute tentsioa eta iluntasuna kantaz kanta. Tratu bat, sororitatea eta zulo bat gehiago etorri dira ondotik. Kulerok jaitsita eta labanean odola. “Uste dut zer egin zidan esateko beharrik ez dagola, nahiz ta dakidan esanda ere ez duela batere axola”, kantatu du Lidek.

Bigarren diskoko *Nor da piztia?* kantak ere bere papera izan du istorioaren kontaketa eta ez da geratu lekuz kanpo, batere. Rihanna bertsionatuz hasi du laukote gazteak emanaldiaren bukaerako kanta, diskoaren azken kantaren hasiera, alegia. Eta heldu da mezu irmo eta argia istorioaren bukaeran: “Zein da preso: gaitzari so geldi geratzen dena ala erantzuten duena? Hau da nire aitormena: hemen amaituta ere berriz egingo nukeela”.

Fikziozko bortxaketa baten istorioa kontatzen du disko berriak, kronologikoki eta emakumezko baten ahotik, eta hala eskaini dizkigute kantok zuzeneko honetan. Diskoa ia osorik. Gordin bezain garden kontatu digu Lidek istorioa. Euskal panorama musikaleko ahots potenteenetako batek. Eta amaieran hala geratzen da norbera, ikusi eta entzundakoa aurrez aurre gozatzeko irrikitan. Izerdi eta azal artean handiagotuko den sentsazioarekin. ●

Hitz gezidunak

Gaia: Nafarroa Beherea

BERO BAFADA ①		OINEZ MUGITU LABEAN SARTU		OLERKI LIRIKOA NAFARROAKO UDALERRIA		HAMABI HILABETE BI ISURKARRIEN BARRERATZEA		TELEBISTA		ABIL, IAIO ALEMANIAKO HERRITAR		② UKATZERA BEHARTU	
								BARAU BEHAR DEN BEZALA					
ARTOAREN LASTO ARMA ZURIA										TOKI PIEZA KUBIKO			
				MENDEBALDE GOGOZ ETA GANORAZ									
ERLIJO-DOKTRINA GEHIEGI						ZUBEROAKO HERRIKKA ... EGIN, ESKAINI ETA EZ EMAN							
			③ BAIZKO, ONARPEN									ZILARRA DANBADAK, DESARRAK	
POTASIO HIDROXIDOA	KALTEA, HONDATZEA ④							TANGA, POTO HOBERA					
						TXO! ALTXA!				HIRU ERROMATAR ZENBAKIZ KOLORE GOIBEL			OIHAL MOTA
AKURI DAGO				GORI-GORRI DAGOEN EGUR ZATI NIRE								POTENTZIA BAKARRIK	
		OHAR BI ERROMATAR ZENBAKIZ						⑤ SILABA HINDUISTA					
BITARTEAN, ARTEAN NORK					HARTU KILOA					EUSKALTEGI SAREA AMPAREA			
						SARRASKI							

JOKOA EBAZTEKO LAGUNGARRI IZANGO DITUZU DEFINIZIO HAUEK:

① 1920an Urepelen jaiotako bertsolari baxenabartarra. Bertsolari aparta, seriosasuna eta malenkonia ordezkatu izan zuen anitzetan; bere bizitza, familia, baserri, fede eta naturari buruz kantatu

zuen. Mattin-ekin batera Ipar eta Hego Euskal Herriko bertsotzaileak elkartu zituen. Bere omenaldi-egunean hil zen bihotzekoak jota. Euskaltzain ohorezko izendatu zuten 1977an.

② Ipar Euskal Herrian Jatorrizko Deitura Kalifikatua duen ardo bakarraren jatorrizko herria. III. mendean, erromatarren okupazioaren garaian, dagoeneko edaten zuten ardo hau.

③ Nafarroa Behereko Ipar-mendebaldeko udalerria. Andre Mariaren eliza eta hilerri juduaren aurriak monumentu izendatuta daude.

④ Nafarroa Behereko gailurrik garaiena, 1.466 metroko altuera dauka. Irati basoaren mendebaldean kokatua dago, Zuberoa eta Nafarroako mugan.

⑤ Nafarroa Behereko Pirinioetan jaio eta Donibane-Garazi zeharkatzen duen ibaia.

EBAZPENAK

Z		D		P		L		S		X		
E	B	A		K		A		D		A		L
I	B			U				E		B		I
N	E		M					S		L		A
E			Z			B		M		A		O
K		T		X		I		E		S		
M						A		N		T		U
A	S		E			O		G		B		T
A			R			I		A		A		
K		A				O		D		L		T
R		E				N		E		B		U
R		O				I		B		A		R
E		B				A		A		U		I

Aroa Huarte

BEGI BAT ERRUSIAN

ERRUSIA, JOAN-ITZULIKO BIDEAN

“Arte Ederrak ikasi nituen, eta Errumaniara joan nintzen Erasmus beka batekin. Han izan nuen lehen kontaktua Europako ekialdeko mundu horrekin: hizkuntza ikasi nuen, eta hasi nintzen hizkuntzekin interesatzen. Gero, eslaviar filologia ikasten hasi nintzen Bartzelonan; ordurako errusiar literatura-rekin txunditua nengoen, Dostoievskiren *Krimen eta Zigorra* eleberriak eragin handia izan zuen nigan, eta liluratuta nengoen. Itzulpengintzan hasiberria naiz: aukera izan nuen Amaia Apaulazarekin batera Sergei Doblatoven *Filiala* (Katakarak, 2017) itzultzeko, eta pasa den urtean Txalapartak eskatu zidan Leninen *Estatua eta Iraultza* itzultzeko. Errusiak, gainera, zubi gisa balio izan dit beste kultura batzuetara iristeko, SESBeko errepublikak izandakoetara, adibidez. Eta musikara, artera, arkitekturara, zinemara... arlo askotan du Errusiak zer eskainia”.

“Oso bipolarra da Errusiarekin dugun harremana: edo oso errusiazalea zara, edo oso errusofobia”

Ikasle garaitik elikatu du Aroa Huartek (Leitza, 1984) Errusiarekiko eta hango kulturarekiko lilura. Eslaviar filologia ikasi ostean joan zen hara bizitzera, eta Euskal Herrira itzuli zenetik ere aritu da hanka bat hemen, begi bat han. Azkenaldian, itzulpengintzan bilatu du distantziak laburtzeko modua. Aleksandra Kollontairen ipuin bilduma bat euskaratu berrian erantzun ditu elkarrieketa honetako galderak.

✂ ANDER PEREZ ✂ JOSU SANTESTEBAN

Nolatan Kollontai?

Euskal Itzultzaile, Zuzentzaile eta Interpreteen elkarteak [EIZIE] urtero antolatzen du *Literatura Unibertsala* bildumarako lehiaketa: irabazi egin nuen, eta urtebeteko epea izan dut liburua itzultzeko. Nik Kollontairen pertsonaia ezagutzen nuen, bere alderdi politiko eta feminista, baina literatura lanak ez nizkion ezagutzen. Baina lagina irakurri nuen, bere liburua irakurri nituen, eta interesgarria iruditu zitzaidan; eta orain, itzuli ondoren, eta harekin hainbeste denbora pasa ondoren, are interesgarriagoa.

Kollontaiak zuzenean garamatza 1917ko Iraultzara. Baina sentsazioa da ez dela Kollontai bakarra, bide guztiak isurtzen direla han. Posible da Errusiaz hitz egitea hura aipatu gabe? Eta errusiar literaturaz?

1917ko Iraultza dena hankaz gora jarri eta mundu berri bat eraikitze-ko saiakera handia eta benetakoa izan zen: utopia pila bat errealtatean gauzatu nahia izan zen, baita

literaturan ere. Noski, prozesu baten ondorio da, eta hura ulertzeko atzera joan behar da, 1905eko Iraultzara, eta XIX. mendeko mugimendu iraultzaile eta populistetara. Literaturan, XIX. mende bukaeran, urrezko aroa bizi izan zen Errusian, eta XX. mende hasierarako, Iraultza aurretik, bazi- ren nahiko iraultzaileak ziren proposamenak. Iraultzaren testuinguru sozial eta politikoan, hori dena lehertu egiten da, baita literaturan ere.

Bada dioenik literaturak ere bultzatu zuela neurri batean iraultza bera.

Iraultza ez da sortzen bat-batean lider politiko batzuek iraultza egin behar dela erabakitzen dutelako; aurretik badago ongarri bat, arlo askotan zabaldua. Literaturan bezala artean: iraultza aurreko arte abangoardista izugarri apurtzailea izan zen. Literaturak eragina izan zuela? Segur aski bai. Errusian, literaturak pisuzko toki espezifikoak du gizartean, baita politikan ere. XIX. mende guztian, literatura izan zen pentsamendua zabaltzeko bide nagusia. Li-

"ERRUSIARRAK OSO KONTZIENTE DIRA HAIEN LITERATURAK DAUKAN PISUAZ, ETA HAIEN KULTURA ETA IDENTITATEAREN PARTE INPORTANTE BAT BEZALA BALORATZEN DUTE".

teratur lan batzuk izugarritzko pisua izan zuten jende askoren pentsaeran.

Eta gaur egun, zer pisu du Errusiako gizarteak?

Metroan jende pila bat ikusten duzu liburu bat irakurtzen, eta bigarren eskuko liburu azoka asko dago. Errusiarrak oso kontziente dira haien literaturak daukan pisuaz, eta haien kulturaren eta identitatearen parte garrantzitsu bezala baloratzen dute. Demagun, Espainiako literaturan eta hizkuntzan On Kixotek duela zentralitatea. Errusiarekin konparatuz, zentraltasun hori ezerezean gelditzen da. Han, Pushkin da poeta nazional nagusia, eta mundu guztiak daki poemaren bat errezitatzen. Fenomeno kuriosoak izaten dira: gazteen taberna batzuetan, ikus dezakezu bat-batean norbait modu espontaneoan mahai gainera igo eta poema bat errezitatzen.

Ez al du sentiberatasun artistiko horrek talka egiten askotan dugun Errusiaren irudi hotzarekin?

Oso bipolarra da Errusiarekin dugun harremana: edo oso errusiazalea zara, edo oso errusofobia. Estereotipoetan oina-

rritutako informazioa daukagu, jasotzen dugun informazio gehiena oso markatua da. AEBen kasuan, adibidez, badugu bereizteko gaitasuna: Trump ez dakit nolako agintari txorua izango da, baina AEBetako kultura oso zabala eta anitza da, errealitate asko dago... Errusiaz, aldiz, oso gauza monolitikoa jasotzen dugu. Eta kristoren dibertsitatea dago, herrialde oso zabala da, kultura eta hizkuntza pilo bat dauzkana.

Filmeetan beti dira gaizto.

Askotan, txantxetan, pentsatzen dut zenbat pelikula amerikarretan ikusten ditugun *errrrrussiarrak horrrrrrela* hitz egiten, oso modu hotz eta gogorrean, eta gero, hizkuntza entzutean, ze goxoa den. Izaeraz, egia da errusiarrak ez dutela irribarre errazik, eta agian hortik datorkie hotzaren estereotipo hori. Baina ezagutuz gero, oso herri abegikorra da, eta badu bere azalpena: halako herrialde hotz batean, pentsa ze klima baldintzetan, ezin zara abegikorra ez izan; norbaitek zure atea joz gero, derri-gor ireki behar diozu, bestela hil egingo da.

Gaur egun, zer toki du gurean errusiar kulturak?

Errusiar hizkuntzak, duen hiztun kopururako, oso toki txikia du gure inguruko hizkuntza ikasketetan. Iruñeko Hizkuntza Eskolan japoniera irakasten da, baina errusiarrik ez. Bilboko Hizkuntza Eskola da toki ofizial bakarra. Ni, San Petersburgotik iritsi nintzenean, errusiar kulturarekin lotutako bide bat topatu nahian aritu nintzen, baina ohartu nintzen hemen ez zegoela aukerarik. Ez dut uste interes falta denik; interesa sortu daiteke.

Zer toki izan beharko luke?

Nahiko nuke toki handiagoa izatea. Badira horretarako saiakerak, *Literatura Unibertsala* bildumarena bada bat. Baina oso baldintzatuta gaude: zenbat milaka gauza interesgarri dago errusiarrik euskarara ekartzeko? Dena egiteko dago. Eta, gaitasun handirik ez dugunez, normalean oso gauza kanonikoak ekartzen ditugu euskarara; baina gaur egun, bazterrean, badira kulturalki oso interesgarriak diren beste gauza batzuk ere, eta ez zaizkigu ailegatzen. Orain dela gutxi ekarri dute *Altres Rússies* (Victoria Lomasko) komikia katalanera, eta oso liburu interesgarria da Errusia ezagutzeko, eta zer dagoen han, Putinez aparte. ●

BERANDUEGI
KRONIKA SERIOSA EGITEKO

BIDALI ZURE HARRIKADAK: BERANDUEGI@ARGIA.EUS

JON URRESTI HIRUTASUN SANTUA: GIZAKER, VITAL FUNDAZIOA ETA EAJ

EITB Focusen arabera, jendeak ez ditu inkestak ongi erantzuten eta horregatik ateratzen dira emaitzetan EAJ ez diren alderdiak

Gizaker etxeak egindako azken inkestaren arabera, AEBetako hauteskundeak EAJk irabaziko lituzke orain egingo balira. ●

Konfinamendua amaitu arren, prudentziaz jokatu nahi duzula esatea bihurtu da familia bazkarietatik libratzeko aitzakia nagusia euskaldunen artean

Euskal herritarren %80 oraindik ez da koinatuarekin eta aitaginarrebarekin elkartu eta pribatuan aitortzen dutenez, ez dute batere presarik. ●

ARANTXA TAPIA KULTURGILE BATEKIN

Arantxa Tapiak kulturgintzako langileei esan die "benetako lan bat" bila dezatela

Eusko Jaurlaritzako sailburuaren arabera, erromeria-talde bakarrarekin nahikoa litzateke probintzia bakoitzerako eta horrela diru gehiago legoke AHTrentzat. ●

OASIKO
Kronikak

▶

UMORE KONFINATUA
Entzun podcasta astean behin

Artikulu hauek erositak ekarpen ekonomikoa
egingo diezu **Mbolo Moya Dooleren**
erresistentzia kutxari eta **Argiari**.
Atera aldarria kalera euskaraz eta wolofez!

15€*
KAMISETAK

8€*
POLTSAK

14€*
PAPE NIANG
HASIERA BERRI BAT
LIBURUA

24€*
JERTSEAK
4 KOLORETAN

Eskaerak egiteko sartu: **AZOKA.ARGIA.EUS** edo deitu **943 37 15 45** telefonora

*Bidalketa gastuak 4€

INPRENTA
Offset eta digitala

**DISEINU
GRAFIKOA**

DISEINU
EDITORIALA

antza
KOMUNIKAZIO GRAFIKOA

*Txikitik eragiten
Komunitatea zaintzen
Bidea eraikitzen
Aurrera!*

ALDIZKARIAK
ESKU-ORRIAK
KARTELAK
LIBURUAK
EGUTEGIAK
KATALOGOAK
AGENDAK
KOADERNOAK
KARPETAK
LOGOTIPOAK

www.**antza**.eus

Zirkuitu Ibilbidea 2, 20160
LASARTE-ORIA
Tel. 943 370 738 · info@antza.eus